

AV JORD ER DU KOMMET...

**Teologiske refleksjoner om
skaperverket, klimaendringer og fattigdom**

Understanding the issue 1/2008

KIRKENS NØDHJELP

Innhold

SKAPERVERKETS SUKK OG LENGSEL

Dr. Paula Clifford, Christian Aid

Kapittel 1: Klimaendringer – vår tids urett	s.5
Kapittel 2: Miljøvern – mer enn forvaltning og herredømme	s.9
Kapittel 3: Klimaendringer og relasjonsteologi	s.13
Kapittel 4: Kristent håp i vår tid	s.17
Konklusjon	s.25
Noter	s.26

RESPONS PÅ RAPPORTEN

Atle Sommerfeldt, generalsekretær Kirkens Nødhjelp

Forsoningens tjeneste - i møte med menneskeskapte klimaendringer -	s.28
--	------

Chandran Paul Martin, vise-generalsekretær, Lutherske Verdensforbund

Økologi, økonomi og økumenikk; klimakrisen sett fra India-	s.37
--	------

Rolita Machila, teolog, Lutherske Verdensforbund

Ubuntu, synd og bekjennelse; klimakrisen sett fra Zambia -	s.42
--	------

Tore Johnsen, stiftskappelan, leder i Samisk kirkeråd

Klimakrisen, økologi og rettferdighet -	s.46
---	------

Jan Olav Henriksen, professor ved Menighetsfakultet

Kjærligheten som drivkraft til endring -	s.49
--	------

Tale Hungnes, medlem av Mellomkirkelig råd.

Gå i fred og tjen Herren med hellig uro -	s. 52
---	-------

SPØRSMÅL TIL SAMTALE

s.59

AV JORD ER DU KOMMET...

Størstedelen av den tiden skaperverket har eksistert har vært uten mennesket slik både den bibelske skaperberetningen i 1. Mos.1 og vår tids vitenskap lærer oss. Det betyr at skaperverket uten mennesket har en egen verdi hos Gud. Det er inn i dette eksisterende skaperverket mennesket ble skapt som en integrert del. Den andre skaperfortellingen, i 1. Mos.2, understreker dette ved å fortelle at, mennesket formes av jord fra marken, og det uttrykkes i hver eneste begravelse i kirken: Av jord er du kommet, til jord skal du bli, av jorden skal du igjen oppstå.

I dag er situasjonen denne: Vi står overfor en tredelt klimakrise. Vi er i fare for å påføre klimasystemet uopprettelige skader dersom de globale utslippene ikke reduseres dramatisk i løpet av de nærmeste årene. Dette rammer verdens fattigste hardest. Samtidig mangler millioner av fattige mennesker tilgang til energi. Energigitilgang er helt nødvendig for å løfte mennesker ut av fattigdom. Dette betyr at vi kan forvente at fattige land må øke sine utslipp i sin vei ut av fattigdom. I tillegg til klimakrisen og fattigdomskrisen er det store ulikheter, både mellom regioner og land, men også innad i land.

Mennesker som allerede lever i fattigdom og marginalt i forhold til å skaffe seg det daglige brød, får levekårene forverret av naturens opptreden på grunn av klimaendringer. Men

naturen roper også på egne vegne, klimaendringene skaper stor lidelse i naturen. Naturen har feber, og den er stigende. Naturen er nødt til å klage fordi klagen fra de menneskene som lider i klimaendringene ikke blir hørt.

Dr. Paula Clifford fra Christian Aid i England har skrevet en artikkel for Kirkens Nødhjelp som tar opp kirkens rolle i denne situasjonen. Seks personer fra Zambia, India og Norge, teologer og lekfolk, har skrevet en respons på dette. Det har vært viktig for Kirkens Nødhjelp å la teologer fra Sør komme til orde, fordi kirkene i Sør representerer mange av dem som blir rammet av klimaendringene i dag. Vi håper at Kirkens Nødhjelp gjennom dette heftet kan inspirere og utfordre til refleksjon og handling.

Vi ønsker deg god lesing, og vil samtidig ønske deg velkommen til handlingsfellesskapet frem mot klimatoppmøtet i København i desember 2009, hvor verden skal bli enig om en ny klimaavtale.

Atle Sommerfeldt
Generalsekretær, Kirkens Nødhjelp

SKAPERVERKETS SUKK OG LENGSEL

- EN TEOLOGISK TILNÆRMING TIL KLIMAENDRING OG UTVIKLING

AV **Dr. Paula Clifford**, CHRISTIAN AID

Utgangspunktet for denne rapporten er det faktum at klimaendringene først og fremst handler om rettferdighet. De menneskene som i dag er hardest rammet av global oppvarming, har minst skyld i den og færrest ressurser til å gjøre noe med den. Det grunnleggende teologiske spørsmålet vi stiller i denne rapporten er derfor ikke hvorfor kristne bør engasjere seg i miljøvern – men hvorfor kristne bør engasjere seg for rettferdighet.

Svaret er enkelt: Evangeliene forteller ikke bare om Jesu virke, men også hvordan han fullt og helt identifiserer seg med menneskenes vilkår på jorda, og i særdeleshet om hans solidaritet med de svake, med dem som lider urett. Som Paulus har skrevet: «Han ga avkall på sitt eget, og tok på seg tjenerskikkelse» (Fil 2,7). Denne solidariteten kommer også til uttrykk i Jesu utvetydige krav til omsorg for de syke, sultne og tørste, for fremmede og for dem som er satt i fengsel, fordi «Det dere gjorde mot én av disse min minste søsken, gjorde dere mot meg» (Matt 25,40).

I denne rapporten tar vi utgangspunkt i engasjementet for rettferdighet. Vi foreslår en teologisk modell basert på relasjoner mellom mennesker – slik den framfor alt er utlagt i Det nye testamentet – som grunnlag for arbeidet for å hindre den miljøkatastrofen vi står overfor. Rapporten gjør også rede for noen nye tilnærminger til klimaendringene hos kristne miljøvernere og kirker.

Klimaendringene er ikke omtalt verken i Bibelen eller i samtidig systematisk teologi. Men heller ikke den formuleringen av teologiske prinsipper for Kirkens Nødhjelps klimaarbeid som foreligger her, må ses på som en endelig teologisk plattform. Den er snarere uttrykk for en prosess, og Kirkens

Nødhjelps teoretiske tenkning på dette området må utvikle seg i takt med erfaringene vi gjør oss verden over av det komplekse klimaproblemet.

Tenkningen i denne rapporten er i høy grad influert av teologer som alle kommer fra det globale Nord. Selv om dette nok vil endre seg over tid, er det viktig å huske på at for de fattigste og mest sårbare landene er klimaendringer bare ett problem i rekken av mange. Det å ta seg tid til teologisk refleksjon over følgene av global oppvarming, er en utenkelig luksus i de fleste land.

Mange har hjulpet meg med å formulere tankene mine slik de framstår i dette heftet: deltakere på seminarer og konferanser i Europa og Afrika, venner og kolleger. Jeg står i takknemlighetsgjeld til dem alle, men underveis har jeg fått særlig nyttige innspill ved to anledninger: Under diskusjonene på Kirkens Nødhjelp-seminaret for forskere og teologer ved Christ Church i Oxford i juni 2006 og på møtene i Kirkenes Verdensråds arbeidsgruppe for klimaendringer i Nairobi i november 2006 og London i april 2007. Eventuelle feil eller mangler i rapporten må likevel stå utelukkende for min egen regning.

«Vi vet at helt til denne dag sukker og stønner alt det skapte samstemt, som i fødselsrier. Ja, enda mer: Også vi som har fått Ånden, den første frukt av høsten som kommer, sukker med oss selv og lengter etter å bli Guds barn fullt og helt når kroppen vår blir satt fri.» (Rom 8:22-24)

Paula Clifford
Christian Aid/Kirkens Nødhjelp
Juni 2007

Kapittel 1: Klimaendringer – vår tids urett

«Min far red på kamel. Jeg kjører bil. Sønnen min flyr med jetfly. Sønnen hans vil igjen ri på kamel.»

Ordtak fra Saudi-Arabia¹

INNLEDNING

Det er to hovedgrunner til at klimakrisen først og fremst er et spørsmål om rettferdighet.

For det første har de menneskene som er mest utsatt for følgene av klimaendringer minst skyld i dem. Per i dag dreier dette seg i overveldende grad om de fattigste menneskene i de fattigste landene; ett eksempel er nomadegjeterne i det nordlige Kenya som vandrer flere hundre kilometer i søken etter vann, og møter farer og konflikt når de endelig finner noen dråper. Eller fattige bondefamilier i Bangladesh, som på grunn av stigende havnivå tvinges til å forlate sine hjem til fordel for midlertidige og ulovlige leire uten utsikter til inntekt og arbeid; et tredje eksempel er fattige jordbrukssamfunn i Mellom-Amerika som stadig oftere rammes av voldsomme orkaner. Disse menneskene har minimalt ansvar for CO₂-utslippene som forårsaker og intensiverer den pågående krisen.²

Men vi bør ikke sveve i den villfarelse at uretten bare rammer fattige i fattige land. I tiden etter at orkanen Katrina rammet New Orleans i 2005, led de fattigste størst nød. For delstatens katolske biskop ble besøket i de hardest rammede områdene et tøft møte med sosial urettferdighet, et møte han senere har beskrevet som «en dåp

i skittent vann». Denne sosiale urettferdigheten vil også ramme kommende generasjoner: Våre barn, barnebarn og oldebarn vil måtte kjempe for jordas overlevelse. Uansett om de er fattige eller rike, vil våre etterkommere risikere samme farer som verdens fattige i dag.

For det andre har klimaendringene rammet jorda på et tidspunkt der de rikeste landene har nådd toppen av utviklingsstigen, mens de fattigste fremdeles strever på trinn én³. Rike land har mer enn nok ressurser til å forbli på sitt nåværende økonomiske nivå – og samtidig tilpasse seg klimaendringene, men bildet er svært annerledes for fattige land. Derfor er det avgjørende at utviklingen i fattige land får fortsette, og landene i Nord må innse at dette medfører utfordringer for dem, til dels av etisk karakter. Som den kolombianske politikeren Juan Mayr Maldonado har skrevet:

Det er på tide å revurdere utviklingsmodellen (...) og utforme en ny sosial kontrakt som muliggjør fattigdomsbekjempelse og like muligheter til bærekraftig utvikling. Det er også på tide å revurdere vårt internasjonale hjelpearbeid; vi har utvilsomt et etisk ansvar vi ikke lenger kan unnså oss.⁴

Ørken, tørr jord og dype sprekker i ørkenen. (Foto: Ken Opprann/Kirkens Nødhjelp)

«En teologisk tilnærming til klimaendringene må innebære noe mer enn en videreføring av kristent miljøengasjement – den må rotfestes i en teologi og etikk for utvikling.»

Den britiske Stern-rapporten fra 2006 slår fast samme sak med økonomisk vokabular:

Vi trenger ikke å velge mellom økt økonomisk vekst og utvikling på den ene siden og å løse klimaproblemet på den andre. Både økonomiske strukturer og energiteknologi har endret seg og gjort økonomisk vekst potensielt uavhengig av klimagassutslipp. Hvis vi derimot overser klimaendringene, vil det skade den økonomiske veksten. På lang sikt er det å møte klimautfordringen en strategi for økt vekst, og verken rike eller fattige land vil trenge å nedjustere sine håp om økonomisk framgang.⁵

FNs klimapanel (IPCC) er derimot mindre optimistiske. I sin rapport fra mai 2007 viser de til «en rekke barrierer» som må brytes dersom verden skal lykkes i å reorientere sin utvikling i bærekraftig retning.⁶

Klimaendringene gjør at våre utviklingsprogrammer må ta høyde for alt fra forebygging av naturkatastrofer til matsikkerhet og helse-spørsmål. Fordi disse problemene skyldes urettferdighet, må en teologisk tilnærming til klimaendringene gjøre mer enn bare å videreføre kristen miljøtenkning – den må rotfestes i en teologi og etikk for utvikling.

ET TEOLOGISK SVAR

I løpet av de siste tjue årene har internasjonal gjeldskrise, urettferdige handelsregler og hiv/aids-epidemien rammet verdens fattige land hardt. Bibelen legger grunnlaget for handling på alle disse områdene, på en måte som tør være kjent. Utgangspunktet er følgende Jesusord fra Lukas 4, som siterer Jesaja 61:

Herrens Ånd er over meg
for han har salvet meg
til å forkynne godt budskap for fattige.
Han har sendt meg for å rope ut
at fanger skal få frihet
og blinde få synet igjen,
for å sette undertrykte fri
og rope ut et nådens år fra Herren
(Luk 4:18-19)

Denne forrangen eller stillingstakenen for de fattige har også dannet grunnlaget for mye av frigjøringsteologenes tenkning. Budet til de kristne om å sette Jesu budskap ut i livet, i form av omsorg for de svakeste – og da særlig de som har lidd urett, går fram av lignelsen om sauene og geitene i Matteus 25:31-46.

Mens plikten til å ta seg av de svakeste i samfunnet – «innflyttere, farløse og enker», som det heter i 5. Mos 24:21 – er solid forankret i gammeltestamentlig lov, legger Jesus gjenopprettelsen av rettferdigheten til grunn for sitt verdensrike. Dette framtidshåpet blir også forespeilet menneskeheten i Det gamle testamentet. Ikke først og fremst i dets lovbestemmelser, men desto sterkere i andre halvdel av profeten Jesajas bok, hvor vi møter Herrens lidende tjener: en skikkelse som ble «ringeaktet», «forlatt» og «mishandlet» (Jesaja 53:3,7) – en tjener som kort og godt handlet i solidaritet med de svake, og hvis kall var klart: «Med troskap skal han føre retten ut» (42:3). Dette er den samme solidariteten med de fattige som blir åpenbart i Jesu virke, gjennom hans lære og helbredende gjerninger, fra han døpes til han dør på korset.

Hete, tørke og avskoging i Senegal⁷

Landsbyen Seroume ligger i det nordlige Senegal ved bredden av Senegal-elva, på grensa til Mauritania. Området her er en del av Sahel, en klimasone mellom det karrige nord og den tropiske skogen ved Atlanterhavskysten. Her er sparsomt med vegetasjon; bare 100-500 millimeter regn faller årlig, og for hvert år blir det mindre nedbør. Ifølge landsbyhøvdingen Abdoulaye Diack (70) har menneskelig aktivitet bidratt til å gjøre landskapet enda karrigere:

- Det har skjedd store forandringer her. Fram til 1970 levde vi et virkelig godt liv, det var nok skog her, og ville dyr. Bestefaren min flyttet hit fordi det var nok vann til å dyrke jorda. Det regnet langt mer på den tiden, elva var full av fisk og avlingene var store. Så kom ørkenspredningen på 70-tallet: Den skyldtes tørke, men også menneskelig aktivitet. Mens Senegal fremdeles var fransk koloni, var det forbudt å hogge trær, men etter uavhengigheten i 1970 tillot regjeringen hogst. Hele området ble hogd for å produsere trekull, og dermed ble jorda ufruktbar på grunn av brannskader. I verden i dag foregår det mye industriforurensning også, og konsekvensene ved å transportere kjemikalier på skip begynner å bli kjent for oss. Husk: Vi har bare én atmosfære, og den påvirker oss alle.

Også Abdoulayes datter Mariam tenker på fortiden: - Da jeg var liten, var det masse trær her. Nå er det ikke mye skog å snakke om. Og så er det varmere enn før, det er nesten ikke til å holde ut. Jeg husker også den tiden da landsbyen ble omgitt av vann, fordi elva hvert år gikk over sine bredder – da kunne vi dyrke durra. Det er det slutt på nå. I stedet kommer store flommer som bringer med seg søppel og ødelegger avlingene.

Kirkens Nødhjelps partnerorganisasjon Union pour la Solidarité et l'Entraide (USE) hjelper landsbyboerne og lærer dem å beskytte og plante trær. Den nye skogen gir frukt til å spise og dessuten en viss beskyttelse mot varmen og sand- og støvstormene fra Sahara. Folk i dette sårbare området prøver alt de klarer å reversere den endringen de har påført nærmiljøet, men de har ingen skyld i den farlige temperaturøkningen – og kan lite gjøre med annen miljøforurensning som påvirker området der de bor.

Men: Problemet med en slik tilnærming – noe klimakrisen på ubehagelig vis kaster lys over – er antakelsen at de som har gjort seg skyldige i urett, vil lære av sine handlinger. Den tyske teologen Jürgen Moltmann har formulert spørsmålet på denne måten: «Hvordan skal mennesker som begår urett, kunne bli rettskafne?» Vi skal behandle dette spørsmålet i detalj når vi etter hvert ser nærmere på den forbindelsen enkelte har trukket mellom klimaendring og synd. Men allerede her kan vi bite oss merke i Moltmanns argument ⁸: Det gamle testamentets ideal om gjenopprettelse av rettferdighet må ses i sammenheng med Paulus' idé om rettferdiggjørelse ⁹ for syndere (de som har begått urett mot andre), siden begge deler medvirker til å åpenbare Guds nåde i verden.

Det må understrekes at rettferdighet i klimaspørsmålet dreier seg om noe mer enn å vedstå seg urett og bøte på den; dette til forskjell fra tilfellet med gjeldsslette, der rike land som et første, viktig skritt (om ikke som endelig løsning) må slette fattige lands gjeld, og dermed gi avkall på betaling. Klimaendringene stiller oss derimot en vanskelig utfordring i to deler: Vi må først erkjenne at menneskeskapt klimaendring og fattigdom henger sammen – deretter må vi utforme de rette tiltakene. Del én har stått i stampe i årevis på grunn av motviljen mot å se på klimaendringene som et spørsmål om mennesker, ikke bare miljø; del to reiser etiske utfordringer vi knapt nok har begynt å tenke over. Derfor må teologien etablere et rammeverk som gjør det mulig å ta stilling til begge aspekter ved urettferdigheten.

Kapittel 2: Miljøvern – mer enn forvaltning og herredømme

«Klimaproblemet er for viktig til å kunne overlates til miljøbevegelsen.»¹

Fordi klimaendringer åpenbart finner sted i den fysiske verden, har den etablerte kristne miljøbevegelsen ofte satt standarden for teologisk tenkning på dette området. Men dersom vi ser klimakrisen som et spørsmål om urett og søker en rettferdig løsning på den, må utgangspunktet være omsorg for mennesker – ikke vern av naturen. Likevel er det verdt å ta miljøvernernes perspektiv på global oppvarming i betraktning.

Ved første øyekast har verken protestantiske eller katolske teologer vært særlig opptatt av miljøvern. De har tvert imot vært mistenksomme til slik tenkning (se side 17), og i høy grad betraktet miljøvern som et supplement til den kristne skapelsesberetningen. Kanskje er dette grunnen til at kristne miljøvernere stort sett har basert sin tenkning på et relativt lite utvalg tekster fra Det gamle testamentet – med særlig vekt på menneskelig ansvarlighet – selv om flere nåtidige teologer tenker om skapelsen i lys av Det nye testamentet.

I innledningen til sin briljante bok *The re-enchantment of nature*, henleder forfatter Alister McGrath oppmerksomheten på det han kaller naturens «særegne status»². Han tar i bruk ladde uttrykk som «mangel på respekt» og «plyndring» av naturen, og er kritisk til forfattere som Lynn White, som – ikke uten grunn – har

anklaget kristendommen for å se naturen som underlagt menneskets behov³. McGrath mener miljøvernet har vært for sterkt påvirket av en «vag og pyntelig form for østlig religion», og ønsker å forankre økologiske spørsmål tydeligere innenfor kristendommen.

Hva tenker så kristne miljøvernere om naturen, og hvilke bidrag kan de gi til løsningen på klimakrisen?

NATUREN FORTELLER OSS OM GUD

I 1. Mosebok kan vi lese følgende: «Gud så på alt det han hadde gjort, og se, det var overmåte godt». (1:31). Fra gammelt av har kristen tradisjon hevdet at noe av Gud, særlig hans godhet og skjønnhet, blir åpenbart for menneskene gjennom naturen. Men dette er avhengig av mennesket selv: I slike teologiske utsagn om skapelsen og den fysiske verden er det hele tiden mennesker til stede, om enn skjult for øyet.

Et eksempel er tanken om at naturen speiler Guds skjønnhet og herlighet, som vi kjenner fra Salmenes bok: «Himmelen forkynner Guds herlighet, hvelvingen forteller om hans hendes verk» (Sal 19). Denne skjønnheten avhenger av at mennesker ser den, og ifølge forfatteren av Salmenes bok har naturen selv følelser som i seg selv er menneskelige. For eksempel kan vi

Hvorfor skal kirken bry seg om miljøet? [utdrag]⁷

Sju kilder til handling

1. Vi tror på den treenige Gud – skaperen, frelseren og opprettholderen (...) Vårt ansvar for miljøet kommer som en følge av troen. Miljøspørsmål må diskuteres på alle nivåer (...) Omtanken for miljøet må være en grunnpilar i alle kirkers opplærings- og handlingsprogrammer.

2. Gud har omtanke for hele skaperverket – derfor må våre beslutninger tas i solidaritet med andre deler av verden. Vi må særlig være åpne for mennesker i andre deler av verden og deres erfaringer, fordi de ofte kombinerer en enkel livsstil med bruk av hensiktsmessig teknologi. Høy livskvalitet er ikke synonymt med et liv i overflod og sløsing med ressurser.

4. Jorda tilhører Vårherre; derfor må vi respektere dyrs og planters liv. Jord og eiendom som tilhører kirker, bør legges til rette slik at dyr og planter kan holde til der.

6. Jesus sa: "Jeg har kommet for å gi dere livet til fulle", ikke: "Jeg har kommet for å gi dere et liv i materiell overflod". Derfor foreslår vi at alle kirker innfører følgende prinsipper:

- **reduksjon** – for eksempel gjennom fem prosent lavere årlig energiforbruk
- **refusjon** – for eksempel ved å unngå bruk av bleiket papir
- **gjenbruk** – for eksempel ved å bruke av porselen i stedet for engangstallerkener og -kopper
- **resirkulering** – for eksempel ved å gjenvinne brukte printerhylser

i Salme 104, som omtaler det levende som Gud har skapt, lese følgende: «Skjuler du ditt ansikt, gripes de av redsel.» Salmenes bok formidler et syn på skapelsen der Guds handlinger får naturen til å respondere på svært menneskelig vis.

På samme måte betrakter vi mennesker naturen som uttrykk for noe mer enn rå og uforedlet skapelse. Alistér McGrath har blant annet påpekt denne forestillingen hos den britiske poeten William Wordsworth: «Det 'naturlige' landskapet og panoramaet [han] lovpriste, er i virkeligheten formet av menneskets gjerninger.»⁴ Dette landskapet, som så ofte har blitt hyllet som typisk engelsk og «urørt», er et resultat av at naturen gjennom århundrene har blitt formet – av jordbruket, men også av fine gamle steinkirker og andre bygninger. Det er ikke noe galt i dette så lenge vi erkjenner at naturen vi gjerne vil ta vare på, ikke bare «er» noe i seg selv, men er uløselig knyttet til menneskene som lever og arbeider i den og til Gud som har skapt den.

Heller ikke i Det gamle testamentet framstår naturen som utvetydig god. Havet er symbolet for kaos; et dyp svøpt i mørke i tida før skapelsen (1. Mosebok 1:2) og tilholdssted for ufattelige monstre – «dragen som er i havet» (Jesaja 27:1). Først mot slutten av Johannes' åpenbaring blir havet brakt under kontroll: «... den første jord var borte, og havet fantes ikke mer» (21:1).

Vi må innse først som sist at naturens skjønnhet – ja, Guds egen skjønnhet – avhenger av menneskets sanser, som igjen er påvirket av vår kultur. Bildet som tegnes av naturen i skapelsesberetningen og Salmenes bok er idealisert, og selv om mange mennesker utvilsomt betrakter naturen i all sin prakt som Guds verk, lar det seg ikke bestride at den forandrer seg. Naturen er ikke autonom – for at dens skjønnhet og religiøse betydning skal tre fram, må den bli sett av oss mennesker.

FORVALTERANSVAR

Hvis kristne verden over hadde blitt spurt om å karakterisere forholdet mellom mennesket og dets fysiske miljø i ett ord, hadde flertallet av dem trolig sagt «forvaltning». Men dette er ikke et bibelsk uttrykk. 1. Mosebok forteller hvordan den nyss skapte menneskerasen skal «råde over» alle levende ting (1:26), og dette utdypes videre i kapittel 2, vers 15: «Så tok Herren Gud mannen og satte ham i Eden til å dyrke og passe hagen». Disse versene har dannet grunnlag for ideen om at mennesket har et særskilt ansvar for jorda, selv om Bibelen i liten grad beskriver hvilken form det skal anta; et unntak her er sabbatsprinsippet i 5. Mosebok, som gir noen gode retningslinjer for jordbruk.

Kaltuma Simale Wehliye er bestemoren til lille Said Muktar Abdi Noor, som er rammet av sult og tørke. På sykehuset i Mendera får den lille behandling for underernæring. [Foto: Hege Opseth/Kirkens Nødhjelp]

Sentralt i forvalter-tankegangen er forestillingen om Jorda som tilhørende Gud, ikke mennesket: «Jorden og det som fyller den (...) alt hører Herren til» [Sal 24]. I 3. Mosebok, nærmere bestemt i begynnelsen av kapittel 25, sier Gud til Moses på Sinaifjellet at han skal gi Israels folk deres eget land, og gir deretter en rekke instruksjoner om hvordan de skal ta vare på det. Men får folket sitt land til odell og eie? Det er et omstridt spørsmål. Ifølge den amerikanske teologen Paul Jewitt «lever vi i verden som Guds forpaktere»⁵, fordi det er Gud som har skapt verden. Dette standpunktet ser ut til å undergrave menneskets rolle i den skapte verden og ser behendig bort fra det faktum at forpaktere bryr seg langt mindre om jord og eiendom enn eieren selv. Riktignok forteller også liknelsen i Lukas 16 om den uærlige forvalteren, men det ville være å trekke det vel langt å tolke den som allegori for Guds irrettesettelse av menneskene for ikke å ha tatt godt nok vare på jorda.

Likevel har skapelsesteologien tradisjonelt lagt vekt på at menneskets respekt for Guds skaperverk vekker vår trang til tilbedelse, samtidig som den innebærer noen særskilte plikter. Følgelig har naturvern i hovedsak framstått som en kristen plikt, om enn heller svakt forankret i Bibelen. På samme måte har naturen og mennesket blitt sett

som atskilte, uten noen sterk forbindelse seg imellom.

Men naturen er noe mer enn en gjenstand for menneskelig pliktutøvelse (med all den kjedsommelighet og skyld det kan føre med seg); ei heller er den et medium for Guds herlighet. Faktisk har skriften alltid vært rikere enn som så på dette punktet. For den som ser etter, finnes flust av eksempler på at Gud virker gjennom og med naturen for å kommunisere med menneskene: bare tenk på regnbuen etter syndfloden; på hvordan Gud snakker til Moses fra en brennende busk (2. Mosebok 3:3f); på mørket som la seg over jorda etter korsfestelsen.

I det hele tatt er Gud, menneske og skaperverk langt sterkere forbundet enn miljøbevegelsen har vært klar over. Hvis vi som kristne skal ta klimaendringene på alvor, må vi sette denne relasjonen og forbundetheten i sentrum for vår tro.

HERREDØMME

I februar 2007 viste en stor britisk tv-stasjon programmet *God is green*, der programskaperne blant annet intervjuet en millionær som hadde tjent seg rik på å utvinne kull fra dagbrudd i USA. Mannen var konservativ evangelisk kristen, og

«Naturen er noe mer enn en gjenstand for menneskets pliktutøvelse.»

til tross for de store CO2-utslippene han hadde forårsaket, tvilte han ikke et øyeblikk på at retten til å drive med kull var gitt ham fra Gud. I 1. Mosebok ga nemlig Gud Adam «herredømme» over naturen, mente mannen, og mennesket kunne derfor temme og utnytte den til egen vinning – et eksempel på den type holdning som i sin tid gjorde Lynn White så fiendtlig innstilt til kristendommen (se ovenfor).

Ifølge gruvemillionæren grunnlegger altså skapelsesberetningen et strengt hierarki: Gud – Adam – natur. Her finnes ingen spesiell relasjon mellom mennesket og dets omgivelser. Noe som ikke burde overraske oss: For Bibel-forfatterne var den viktigste relasjonen den mellom Gud og menneske.

Noen nåtidige kommentatorer har markert avstand fra tanken om menneskets herredømme over naturen. En av dem er Gerhard von Rad, som har foreslått å tolke skapelsen ikke som en nedvurdering, men en oppjustering av naturen. Han hevder at det med skapelsen av mennesket dannes en ny relasjon mellom Gud og naturen. «Fordi mennesket gis herredømme, gjenvinner [andre skapninger] en særlig verdighet under Guds suverenitet»⁶. Selv om deler av von Rads resonnement kan virke noe forsert, har det den fordel at det angir et forhold mellom Gud og naturen, selv om dette gjøres avhengig av mennesket.

Hvis vi derimot tar Det nye testamentet i betraktning som helhet, unngår vi argumentasjon av denne typen. Gjennom sitt virke på jorda, identifiserer Jesus seg med hele skaperverket (se neste kapittel). Samtidig må de gammeltestamentlige begrepene om forvaltning og herredømme vike plass for det teologen Jürgen Moltmann har kalt «solidaritetskristologi». Eller, for å si det enkelt: relasjoner med utspring i Guds kjærlighet.

MILJØBEVEGELSEN OG KLIMAENDRINGENE

Først de siste par årene har kristne miljøvernere vært synderlig opptatt av klimaendringer. Så seint som i 1999 utga nettverket ECEN – the European Christian Environmental Network – en uttalelse med tittelen *Why should churches care for the environment?* Med utgangspunkt i Bibelen angir den sju «kilder til handling», men sier ikke noe om klimaendringene eller hvordan de påvirker fattige land. I det hele tatt lider erklæringen under mangel på ambisiøse mål (se utdrag i rammen side 10), og det er urovekkende at den enkle levestandarden i utviklingsland i rapporten nærmest vurderes som et eksempel til etterfølgelse.

Riktignok har ECEN blitt mer opptatt av utviklingsspørsmål og oppmuntrer oftere sine medlemskirker til å arbeide med klimaendringer. Men også flere andre kristne grupper har kommet med liknende uttalelser. I den grad kristne miljøvernere er opptatt av klimaendringer, blir de betraktet som resultat av menneskers ulydighet: Vi har alle brydd oss for lite om verden, og blitt grådige – altså syndige – fordi vi flyr jorda rundt, kjører til jobben i bensinlukende biler og henfaller til annen forurensende luksus.

Denne forklaringen er for enkel, og gir ikke svar på hvilke bibelske bud vi egentlig synder mest mot, eller hvorfor menneskelig oppfinnsomhet og kreativitet nødvendigvis må være syndig. Kristne miljøvernere skal ha ros for sitt arbeid for beskyttelse av dyr, planter og atmosfære. Så langt har de imidlertid vært for lite opptatt av hvilke menneskelige lidelser klimaendringene fører med seg, og hvilken urett de er et resultat av. Denne uretten må snarest gjøres om på, noe som vanskelig kan skje på et så mangelfullt teologisk grunnlag.

Kapittel 3: Klimaendringer og relasjonsteori

«Kløften mellom ord og handling hos rike, forurensende land som skal oppfylle sine klimaforpliktelser, blir bare større og større.»¹

Kristen tenkning om miljøvern har hovedsakelig vært basert på tekster fra 1. Mosebok og Salmenes bok, og konsentrert seg om relasjonen mellom Gud og mennesket, mellom Gud og naturen og mellom mennesket og naturen.

Imidlertid kan den si oss lite om relasjoner mennesker imellom – noe som er avgjørende for å kunne analysere hvordan klimaendringene rammer skeivt – og ingenting om den gjensidige avhengigheten mellom Gud, mennesket og dets omgivelser. Tradisjonell miljøtenkning tar heller ikke for seg kompleksiteten i disse relasjonene, kanskje fordi den har tatt utgangspunkt i begreper som forvaltning og herredømme.

Det er nettopp denne kompleksiteten og avhengigheten teologien må undersøke i møtet med klimaendringene, som jo har innvirkning på alle sider ved livet. En slik utviklingsteologi må særlig ta i betraktning hvordan forholdet mellom mennesker – fattige som rike – bryter sammen på grunn av urettferdighet (synd). Og den må være basert på Det nye testamentet, ikke det gamle, nettopp fordi den nytestamentlige teologiens fokus på relasjoner er mer egnet i denne sammenhengen. Det er tross alt i evangeliene – særlig Johannesevangeliet – at budskapet om intersubjektivitet er tydeligst.

Johannes forteller oss at Jesus kom inn i en verden som «er blitt til ved ham» (1:10), og gjengir Jesu bønn om at hans etterfølgere skal bli ett med hverandre og med Gud gjennom ham (17:22-23). Dette temaet dukker også fram i Paulus' visjon i brevet til kolosserne (1:20), hvor menneskeheten tar plass blant «alt (...) det som er på jorden, og det som er i himmelen» som blir gjenforent med Gud gjennom Jesu blod på korset. Enkelte teologer har til og med tolket dette verset i retning av at ikke bare mennesket, men hele skaperverket, blir forløst gjennom korsfestelsen. Denne tilnærmingen krever at også menneskets omgivelser tas i betraktning i en teologisk drøftelse av frelse og forsoning.² En teologi grunnlagt på Det nye testamentet må også nødvendigvis uttrykke dets kjerne – håpet om oppstandelse – og hjelpe oss i arbeidet med å virkeliggjøre håpet i en verden fylt av lidelse.

KARL BARTHS KIRKEDOGMATIKK

I sitt monumentale verk *Church Dogmatics* har sveitseren Karl Barth bidratt med en svært nyttig teologisk utlegning om skapelsen og om relasjoner. Barth er også opptatt av temaet fellesskap – et godt utgangspunkt for å snakke om mellommenneskelige relasjoner.

Kort fortalt tar Barth for seg *pakten* som relasjon mellom Gud og menneske (noe vi kjenner igjen fra fortellingene om Det gamle testamentets

Hvem er min neste? Livet som klimaflyktning

En av de mest urovekkende følgene av menneskeskapte klimaendringer er at de trolig vil gjøre mange mennesker til klimaflyktninger. I framtiden kan opptil 18 prosent av landjorda i Bangladesh gå tapt på grunn av økt vannstand i hav og elver, og millioner av mennesker vil bli drevet på flukt i jakt på mat, rent vann og tak over hodet. Men allerede i dag er klimaflyktninger et problem. Amina Begum og familien hennes har måttet flytte tre ganger fordi elva Ganges oversvømmet hjemmet deres. På grunn av økt snøsmelting i Himalaya forsvinner mer og mer av Ganges-bredden i flomvannet. Hvert år kan så mye som en halv kilometer gå tapt.

«Vi bodde i Kaijertak i ti år, men så tok elva jorda vår; erosjonen gjorde at vi var redde for å miste huset vårt, så vi flyttet det til Bagoyta. Der bodde vi også i ti år, men så mistet vi alt vi eide enda en gang, og denne gangen gikk erosjonen så raskt at også huset vårt ble tatt. Noen ganger kan store områder forsvinne ut i elva i løpet av et par timer. Vi hadde noen sparepenger, og en slektning hjalp oss litt, så vi fikk kjøpt et stykke jord. Men hos myndighetene var det ingen hjelp å få. Dessuten måtte vi betale mer for jorda fordi vi var i en desperat situasjon og ble tvunget til å ta opp lån på toppen av det hele,» forteller Amina.

Hun ble etter hvert med i en lokal gruppe i regi av Christian Commission for Development in Bangladesh (CCDB), en av Kirkens Nødhjelps partnerorganisasjoner. Gjennom gruppa fikk Amina tatt opp et lite lån for å kjøpe noen geiter, og buskapen har gitt familien litt større inntekt.

«Fordi vi allerede hadde mistet jorda vår en gang, hadde vi verken mat eller klær nok. Nå har vi bedre klær og mer å spise, og vi har også fått installert en do,» forteller Amina, som likevel ser mørkt på framtiden:

«Den jorda vi har nå, ligger bare en og halv kilometer fra elva, så en dag vil også den bli borte. Ingen kan forutsi når det vil skje, så vi sparer penger for å kunne kjøpe et annet sted. Men jo lenger unna elva jorda ligger, desto dyrere er den.»

patriarker), og hevder at pakten har eksistert helt siden skapelsens begynnelse. For Barth er pakt og skapelse uløselig knyttet sammen, noe som også kommer til uttrykk i det at Gud blir menneske. Som Barth sier det: «Formålet og meningen med skapelsen er å iverksette Guds pakt med menneskene, og historien om den kretser rundt Jesus Kristus fra begynnelse til slutt. Like mye som skapelsen utgjør historiens begynnelse, er historien om denne pakten selve formålet med skapelsen.»³

Det er på bakgrunn av dette vi må se relasjonen mellom Gud og menneske, og mennesker imellom. Helt siden tidenes begynnelse har mennesket, skapelsen og Gud vært forbundet i en enhet. Denne enheten blir også reflektert i Barths og seinere teologers insistering på at alle deler av treenigheten – Faderen, Sønnen og Den hellige ånd – er til stede ved skapelsen og tar del i den.

Og det er i lys av en slik forståelse vi må se menneskets synder. Synden blomstrer når mellommenneskelige relasjoner bryter sammen, for eksempel når urettmessig fordeling av ressurser skaper en kløft mellom fattig og rik. Synden kommer også til uttrykk gjennom at forbundetheten mellom mennesket og dets omgivelser har gått tapt og banet vei for den globale klimakrisen. Til sjuende og sist innebærer dette også at relasjonen mellom Gud og menneske er brutt.

BARTH OG GUDS BARN

Barth innleder første volum av sin kirkeogmatikk med å redegjøre for sitt syn på kristent fellesskap. I korthet argumenter han for at mennesker som har mottatt Guds ord, er bundet til å handle i overensstemmelse med det. For Barth består menneskelivet av *væren* (livets indre aspekt) og *gjøren* (ytre samhandling med andre). Dermed blir «fellesskap» synonymt med handling, og noe som forener de troende.

Mens skaperverket hos forfatteren av Salmenes bok lovsynger Gud, vil Karl Barth lete annetsteds etter slik lovprisning: «Ingen lovprisning av Gud er ekte eller kan tas på alvor hvis den ikke springer ut fra Guds bud: 'Du skal elske din neste som deg selv'. Lovprisning må alltid forstås som oppfyllelse av dette budet.»⁴

Barth insisterer på at kristen enhet er tuftet på dette budet, og hevder hardnakket at det å elske vår neste ikke er noe vi velger. Her har Barth levert et velformulert uttrykk for at handling nødvendigvis må springe ut av den gjensidige avhengigheten i skaperverket. Hans tenkning om paktsforhold kan danne grunnlag for en diskusjon om klimakrisen, og hans vektlegging av kristen

nestekjærlighet og handling kan inspirere oss i arbeidet for forandring.

SYND – NÅR RELASJONER BRYTER SAMMEN

Vi har tidligere sett at når miljøforurensning ses på som menneskelig unnfalhet i forvaltningen av jorda, er det lett å tolke synd som synonymt med ulydighet. Men det finnes andre måter å forklare synd på, særlig i lys av klimaendringene.

En slik alternativ tilnærming finner vi i den ortodokse tradisjonen, som framfor alt legger vekt på hvor vakker Gud har gjort verden. Skaperverket er i naturlig harmoni og balanse, og det å forstyrre balansen er synd. Så hvordan vet vi at vi rokker ved den? De ortodokses svar er at vi mennesker har instinktiv viten: dersom vi velger å «misbruke naturen», vet vi at vi er syndere. Følgende uttalelse fra patriarken Bartolomeus I av Konstantinopel fra september 2006 kan illustrere saken:

Ethvert sunt forhold mellom mennesket og skaperverket må være fylt med lyst- og gledesfølelse fra Gud. Gud har også latt mennesket fylles av trang, men også av tilfredshet for å beskytte det mot misbruk i form av overdrivelse. Mennesket er altså utstyrt fra Gud med en instinktiv forståelse av hva som er hensiktsmessig, slik at det skal kunne skille det nødvendige og fordelaktige fra det overdrevne og skadelige.⁵

I middelalderen var denne sansen for det «hensiktsmessige» kjent som *moderasjon*. Men datidens lærde så mer realistisk på saken: Moderasjon var ikke medfødt, men noe menneskene måtte streve for å utvikle.

Patriark Bartolomeus I har sterkere enn noen annen kirkeleder understreket forbindelsen mellom synd og miljøforurensning; blant annet har han uttrykt at farene som truer jorda og miljøet er å betrakte som en naturlig følge av menneskelig aktivitet, men framfor alt «som en moralsk følge

av forbryterske handlinger». Bartolomeus skiller seg fra andre, mer forsiktige kommentatorer ved å framstille klimaendringene som et moralsk problem. Men hva slags «forbryterske handlinger» er det egentlig som har fått klimaet på jorda til å endre seg?

I Det gamle testamentets skapelsesberetning i 1. Mosebok synder Adam fordi han ønsker å være Gud – han spiser av kunnskapens tre. Er det i et slikt lys vi må se vår tids industrialisering og globalisering; som et forsøk på å være Gud? En slik forståelse er problematisk på flere måter. Hvorfor er menneskelig oppfinnsomhet – slik den kommer til uttrykk i vår evne til å skape alt fra internett til avanserte fly – noe som må fordømmes? Hvorfor kan vi ikke i stedet glede oss over den?

Og nøyaktig når gikk vi for langt, når var det for seint, når burde vi ha stanset? Er det ikke for mye å kreve at vi mennesker skal skjønne at våre handlinger kan være skadelige i framtiden, når det inntil nylig var umulig å forestille seg? I filmen *En ubehagelig sannhet* siterer Al Gore forfatteren Mark Twain, og sier: «Det er ikke det vi ikke vet som skaper problemer for oss, men det føler oss for sikre på». Altså: Vi trodde ikke det var noen forbindelse mellom menneskelig aktivitet og klimaet på jorda, vi prøvde ikke å leke Gud – vi bare rotet det til for oss selv.

Kanskje er Det gamle testamentets fortelling om Kain og Abel en bedre kilde til forståelse av menneskets feil og mangler. Her dreier det seg mindre om våre intensjoner og mer om hvordan voldshandlinger kan bryte ned relasjonen mellom mennesker. Det er verdt å merke seg at middelaldermystikeren Hildegard von Bingen mente å se hvordan Kains handling fikk betydning for alt skapt: «Idet Abels blod falt på bakken, sukket hele jorda. Når en kvinne blir enke, frarøves hun i samme øyeblikk sin manns nærvær for alltid; samme måte mistet jorda sin hellige totalitet da Kain drepte sin bror.»⁶

«Ingen lovprisning av Gud er ekte eller kan tas på alvor hvis den ikke springer ut fra Guds bud: 'Du skal elske din neste som deg selv'.»

Det er med andre ord en nær forbindelse mellom menneskene og skaperverket. Hildegard von Bingens ord står i et klart nytestamentlig lys, og minner framfor alt om Romerbrevet, der Paulus beskriver hvordan alt som er skapt «sukker og stønner (...) som i fødselsrier», som et ekko av menneskets lidelser (Rom 8). Selv når den fysiske verden ikke er direkte gjenstand for menneskets overgrep, er den enes lidelse også den andres. Dette kommer tydeligst til uttrykk i Det nye testamentets beretning om korsfestelsen – det øyeblikket i menneskets historie da mørket lå som tyngst over jorda.

STRUKTURELL SYND

«Sett ikke lit til stormenn» (Salmene 146:3).

Bibelen inneholder mange advarsler om hva som skjer når enkeltmennesket skyver ansvaret over på «samfunnet», med andre ord når dets relasjon til Gud skades. «Skal jeg vokte min bror?» svarer Kain Gud etter å ha drept sin bror (1. Mosebok 4:9), mens det i Salme 20 advares mot følgene av å stole på samfunnsinstitusjoner snarere enn på Gud:

Andre stoler på vogner og hester
men vi lovpriser Herren vår Guds navn.
De andre synker i kne og faller,
vi står og holder stand
(Sal 20:7-8).

Så da en anglikansk biskop i 2006 gikk ut og sa det var synd å reise med fly, ble uttalelsen stort sett forbigått i stillhet, kanskje fordi selv de mest samvittighetsfulle kristne ikke kunne begripe i hvilken grad dette var deres personlige ansvar – og hva de kunne gjøre med det. Hvis vi derimot retter søkelyset på *kollektiv* handling, blir det hele tydelig for oss.

Teologen John Macquarrie skiller på oppklarende vis mellom individuell synd og det han kaller

«massive feilslutninger i det menneskelige samfunn». Han beskriver denne «strukturelle» synden på følgende måte: «Menneskeheten som kollektiv står i gjensidig solidaritet ikke til rette for noen og utviser en hardhet og uansvarlighet man sjelden finner hos den enkelte.»⁷

På liknende vis har Jürgen Moltmann advart mot at «læren om syndens universalitet kan gjøre at folk opplever solidaritet som grenseløs»⁸. Moltmann er også kritisk til protestantismens vektlegging av individet, fordi den gjør at den strukturelle synden havner i bakgrunnen. Sagt på en annen måte: Det er vanskelig å kritisere seg selv for noe alle andre gjør. Da er det lettere å henfalle til maktesløshet – det spiller jo ingen rolle at bare jeg forandrer meg, så hvorfor skal jeg bry meg, egentlig?

Det er Jürgen Moltmanns erfaringer fra nazistenes Tyskland som ligger bak hans spørsmål om hvordan mennesker som gjør urett, skal bli rettskafne – et viktig spørsmål i diskusjonen om klimaendringer. Det er ikke nok å angre på at vi har godtatt og bidratt til urettferdighet eller strukturell synd – og så bli tilgitt for det. Vi plikter å være rettskafne og gjøre det vi kan for å gjenskape den brutte relasjonen mellom oss selv og miljøet vårt.

KONKLUSJON

Hvis vi skal komme klimaendringene til livs, krever det at vi legger begrepet om strukturell syn til grunn for våre handlinger. Som enkeltmennesker må vi fortsatt jobbe med vår relasjon til medmennesker og nærmiljø, men i tillegg må vi bidra til relasjonen mellom samfunnet som helhet og dets omgivelser. Vi er avhengige av at både folkevalgte og internasjonale politiske organer tar dette inn over seg. Her har vi som kristent fellesskap og Guds barn et stort ansvar for å peke på vår delaktighet i strukturell synd, og ikke minst må kristne ledere øve innflytelse på andre ledere i det samfunnet de er en del av.

Kapittel 4: Kristent håp i vår tid

«Bare glem at vi kan legge fattigdom bak oss. Med klimaendringene er den kommet for å bli.»

Nazmul Chowdury¹

KJÆRLIGHET I PRAKSIS

Løftet evangeliet gir oss, er et om håp og helbredelse. Jesu virke viser oss at dette ikke er et fryktsomt håp, men et reelt løfte om forandring til det bedre. Håpet er heller ikke knyttet til en fjern framtid, til livet etter døden: Jesu helbredende mirakler viser oss at løftet gjelder her og nå. Derfor er det viktig at vi leser visjonen om «den nye himmel og den nye jord» i kapittel 21 av Johannes' åpenbaring som et løfte til vår egen tid og framtidige generasjoner. Slik Jesu oppstandne legeme bar merker etter lidelsen, vil den nye jorda vår ha sår som aldri helt kan gro: inntørkede elveleier, store ørkener og områder som varmen har gjort ubeboelige.

Likevel er det rom for helbredelse. Vi kan reparere skaden i vår relasjon til miljøet gjennom store reduksjoner i CO₂-utslipp. Vi kan faktisk si at her må grensen gå. Utfordringen er å finne vilje til handling, slik også teologien forteller oss. Og her er det best at vi går tilbake til start.

I Lukasevangeliets kapittel 10 spør Jesus en rettslærd hva han forstår ved loven, hvorpå mannen svarer: «Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte (...) og din neste som deg

selv.» (10:27). Denne læresetningen er selve grunnsteinen i liknelsen om den barmhjertige samaritan, som besvarer spørsmålet om hvem ens neste er. Å elske Gud er å elske hans skaperverk. Stilt overfor klimaproblemet betyr det å elske vår neste at vi bryr oss om de menneskene som lider nød fordi vi har gjort urett mot Guds skaperverk, om vi enn var uvitende om det. «Gjør det,» sier Jesus, «så skal du leve». (10:28).

Nøkkelbegrepet i oppstandelsen er handling. Når vi studerer hvordan evangeliene gjengir Jesu opptreden etter oppstandelsen, ser vi at teksten har et dobbelt budskap: Vi blir fortalt at Jesus har stått opp fra de døde, og de oppfordrer oss til gode gjerninger: Fø mine lam (Joh 21:15), gå ut og skaff disipler (Matt 28:19), tilgi folk deres synder (Joh 20:23). Håpet oppstandelsen gir oss er altså ikke et håp vi skal holde for oss selv. Vi må gi det videre til «de andre» – som i våre dager særlig er de millionene som lider under fattigdom og global oppvarming – og gjøre det vi må for å gi dem det de trenger.

Med andre ord: Håpet om en framtid både for jorda og de millionene som frister en utrygg tilværelse her, avhenger av våre gjerninger, hva

Rett til grønn utvikling: Delt ansvar for klimakrisen

EcoEquity og Kirkens Nødhjelp samarbeider om å utvikle såkalt rett til grønn utvikling – på engelsk Greenhouse Development Rights eller GDR. Dette er en ny tilnærming til det internasjonale regimet for utslippsreduksjon, og har følgende utgangspunkt: Hva må gjøres hvis vi med god margin skal unngå en klimakatastrofe? Svaret er at mengden globale utslipp av klimagasser i løpet av det neste tiåret må begynne å falle raskt. Det er med andre ord for seint for den langsomme nedjusteringen de fleste landene i Nord er tilhengere av.

Vår nye tilnærming anerkjenner at klimakrisen er alvorlig; samtidig legger den til grunn menneskets grunnleggende rett til utvikling. Det rike nord kan ikke pålegge land i Sør forpliktelser som sinker arbeidet med fattigdomsreduksjon. Et internasjonalt klimaregime kan bare vinne oppslutning blant fattige land gjennom å legge vekt på menneskelig utvikling.

Rett til grønn utvikling fordrer at rike land bruker nok ressurser på å gjøre sin økonomi ren, effektiv og uavhengig av karbonutslipp. Den tar i betraktning hvert enkelt lands kapasitet til å løse klimautslippene, samt dets historiske delaktighet i dem, og pålegger reduksjonsforpliktelser deretter. GDR gir også forpliktelser til utviklingsland, basert på komplekse utregningsmodeller som tar hensyn til de store økonomiske forskjellene mellom utviklingsland; for eksempel har land som India og Sør-Afrika både svært rike og svært fattige innbyggere.

Rett til grønn utvikling er ment som referanseramme, som en målestokk for sammenlikning mellom ideal og realitet. En slik tilnærming stiller høyere og mer omfattende krav enn landene i dag ser ut til å godta, noe som illustrerer hvor krevende og kostbart forandring egentlig er.

Les mer om rett til grønn utvikling på www.ecoequity.org.

vi gjør for å gjenopprette relasjoner. For kristne innebærer dette å angre både individuell og strukturell synd, og handle deretter. En styrket relasjon til Gud må innebære en styrking også av vår relasjon til andre, i dette tilfellet de som er utsatt for klimaendringer. Men fordi den strukturelle synden også teller med, må vi styrke vårt forhold til samfunnet rundt oss, slik at samfunnet i sin tur kan gjenopprette sin relasjon til de lidende, til naturen – og i siste instans med Gud.

Dette er utvilsomt en krevende oppgave. Oppstandelse er utenkelig uten korsfestelse. Vi må både redusere egne klimautslipp og innrømme u-landene fortsatt utvikling, noe som vil påvirke livsstilen i det globale Nord på en ny og dramatisk måte. For å gjenopprette relasjonene våre må vi gjennomføre upopulære og krevende tiltak, og legge an et helt nytt perspektiv på tilværelsen (Jøsef prosjektet om rettighetsbasert utvikling omtalt i rammen til venstre). Skal håp virkelig være mulig, må hver enkelt kunne oppleve det i sitt eget liv, i sitt fellesskap med andre og i samfunnet. Det er ofte tilfredsstillende å gi ressurser og hjelp til enkeltmennesker, fordi det føles godt å se at vi kan utgjøre en forskjell. Men vi står overfor en krise, og gjerninger på mikroplan må ikke gå på bekostning av nasjonal, internasjonal og global handling.

I det hele tatt må håpet på ny bli en del av livet vårt. Vår egen og andres framtid avhenger av vår vilje til å redusere dagens klimautslipp og gjøre livet bedre for de som nå får unngjelde for fortidas utslipp – som vi alle må bære ansvar for. Dette kan høres mer håpløst enn håpefullt ut, og det er ikke til å stikke under en stol at oppgaven vi har foran oss, vil koste oss dyrt.

Men håpet blomstrer selv i de mest ugjestmilde omgivelser. Tenk på Maria, som tok med seg Jesusbarnet til tempelet for å ofre for ham, og ble fortalt av presten at «... han er satt til (...) tegn som blir motsagt (...) også gjennom din sjel skal det gå et sverd.» (Luk 2:34-35). Men var Maria uten håp?

Hvis Jesu oppstandelse forteller oss at våre gjerninger skal være fylt av håp – hvilke gjerninger skal vi streve etter for å løse klimakrisen?

KIRKEN OG KLIMAENDRINGENE

Alle kristne denominasjoner har uttalt seg om klimaendringene, men ingen av dem med særlig styrke. Paven har ennå til gode å sende ut rundskriv om saken. Kirkelederne har ikke gått hardt ut offentlig for å påvirke verdensopinionen. Og ingen rop om rettferdighet for de fattige har nådd utover kirkesoggenes grenser.

Flere av de store kirkesamfunnene har forstått – implisitt eller eksplisitt – at de må kunne uttale seg med integritet i klimaspørsmål: Før de kan kreve endring i verden, må de vise vilje til å endre sin egen praksis. Dessverre stopper det altfor ofte her. Det er lett for kirkene å lage huskelister for medlemmer som vil kutte i sine private utslipp (av typen «bruk sparepærer» eller «kjør flere i en bil til søndagsgudstjeneste»); langt mer krevende er det å utforme en tydelig klimapolitikk som blir frontet internasjonalt av kirkens ledere. Men, som vi har vært inne på: Vi trenger begge deler for å løse klimakrisen og for at kristne skal kunne bli lyttet til i dette spørsmålet.

Det ville være en god start dersom alle kirker kunne stilt seg bak ett felles budskap – da ville de lettere bli hørt der det trengs mest. Men her

ser det ut til at kirkene enten er tause eller lite villige til å gi slipp på egne kjepphester. For eksempel har trossamfunn i Australia² forsøkt å bli enige om en klimaerklæring, men ni av de kristne denominasjonene og gruppene fylte halve erklæringen med sine egne perspektiver og tilnærminger. Kanskje er det urettferdig å trekke fram et slikt enkelt eksempel, men kirkene må oppriktig vurdere hva de har å si om rettferdighet og om styrkede relasjoner – mellom fattig og rik, menneske og skaperverk, menneske og Gud. Hvordan framstår kirkene i denne saken? Og hvordan skal de klare å tale med én stemme?

Den romersk-katolske kirken: nattverdsteologi

Romersk-katolsk tenkning om miljøvern har bare i liten grad tatt for seg klimaendringene, men man har kunnet observere enkelte advarsler mot endringer i miljøet i framtiden. Under Verdens miljødag i 1977 tok daværende Pave Paul VI til orde for en «endring av holdninger og praksis i den rike verden slik at forbruket kan gå ned og jordas ressurser fordeles bedre og mer fornuftig».

Pavens utgangspunkt var her 1. Mosebok, kapittel 1, vers 31 («Gud så på alt det han hadde gjort, og se, det var overmåte godt») og han siterte også fra en av sine egne taler om en toveis relasjon mellom menneske og skaperverk: «Miljøet rundt oss er en essensiell faktor i menneskets liv og utvikling (...) gjennom sin tilstedeværelse, sitt arbeid og sin kontemplasjon bidrar mennesket til å gjøre omgivelsene rikere og mer fullendte.»³

Uttalelsene fra ulike paver har særlig brukt nattverden som teologisk innfallsvinkel for å beskrive relasjonen menneske-skaperverk.

I en uttalelse om nattverden fra februar 2007, under rubrikken «Helliggjørelse av verden og vern av skaperverket» minner den nåværende Pave Benedict XVI sine religiøse undersotter på at «ved å takke Gud gjennom nattverden bør [de] være seg bevisst at den foregår på vegne av hele skaperverket, slik at den kan helliggjøre verden (...) Forholdet mellom nattverden og kosmos hjelper oss å se Guds enhetlige plan og forstå den dyptgripende forbindelsen mellom skaperverket og 'den nye skapelsen', innviet gjennom den nye Adam: den oppstandne Kristus».

Imidlertid er nattverdsteologien lite egnet til å analysere eventuelt brudd på denne relasjonen. For katolikker ligger håpet i å få så mye som et glimt av den nye himmel og den nye jord fra Johannes' Åpenbaring, og denne kristne streben etter perfektjon «får næring av nattverden». I et slikt perspektiv kan snakk om klimaendringer fort bli sett på som uvelkommen distraksjon, noe som kan forklare hvorfor miljøspørsmål sjelden trekker på denne formen for teologi. For eksempel gjorde den forrige paven, Johannes Paul II, bruk av den klassiske forvaltertanken da han i sin tid appellerte om vern av naturressurser i Oseania, og var samtidig påpasselig med ikke å skape hindringer for næringsinteressene. I 2001 skrev han: «Det er viktig å være klar over at næringsvirksomhet kan være svært fordelaktig, så lenge den har respekt for lokal kultur og tar hensyn til miljøets ukrenkelighet.»⁵ Klimakrisen fordrer derimot et radikalt annerledes utgangspunkt.

Katolske biskoper ser ut til å se klimatrusselen som et spørsmål om etikk heller enn teologi. I praksis har dette imidlertid ikke bidratt til økt

oppmerksomhet rundt de menneskelige lidelsene klimakrisen forårsaker, slik man kunne vente. Under en klimakonferanse i Australia i 2005 la flere katolske biskoper fram en erklæring som blant annet inneholdt 20 etiske retningslinjer for miljøet. Først i nest siste punkt blir fattigdom nevnt på følgende måte: «De rikeste landene plikter å forhindre strukturell global fattigdom og hjelpe fattige land som sliter med sosiale problemer og miljøforurensing». Punkt 20 henviser til at framtidige generasjoner «ikke bør lide urett eller tillegges ekstra byrder, ettersom de har rett til å kreve rettferdig fordeling av jordas ressurser fra vår egen generasjon».⁶

Det bør ikke overraske noen at sammenhengen mellom klimaendring og fattigdom ikke har sunket inn blant katolske legfolk flest. I et leserbrev i den britiske katolske ukeavisa *The Tablet* i mars ifjor uttrykker innsenderen misnøye over at «miljøspørsmål har blitt synonymt med klimaendringer». Hun ber leserne rette oppmerksomheten mot trusselen mot biologisk mangfold, som «ikke har noe å gjøre med bruk av fossilt brennstoff, men derimot skyldes menneskenes livsstil, antall og grådighet». Konklusjonen er klar: «Så hvis du tviler på det vitenskapelige grunnlaget for klimaendringene; det er greit, ikke tro på det».

I april 2007 arrangerte Vatikanet en konferanse om klimaendring og utviklingsspørsmål, men ifølge Vatikanets presseansvarlige ville Paven i sitt rundskriv til konferansen legge vekt på at «Gud vil at de troende skal leve grønt». Igjen havnet altså teologisk debatt og de fattiges perspektiv i bakgrunnen.

Enkelte katolske ledere har både i skriftlig og muntlig form viet oppmerksomheten til de

«Til tross for lang tradisjon for globalt engasjement, bidrar kirkene i liten grad til å sette søkelys på sammenhengen mellom klimaendring og utviklings spørsmål»

utfordringene utviklingslandene står overfor, men da på ad hoc-basis og i et etisk snarere enn teologisk perspektiv. Avisa *The Independents* redaktør for miljøspørsmål, Michael McCarthy, har bedt Den katolske kirken om å våkne og har kritisert dens lederskap for å gjøre miljøsakene til «et spørsmål om livskvalitet». Han slår fast følgende: «For verden er miljøvern blitt et spørsmål om liv eller død. Kirken mangler derimot både initiativ og forståelse; igjen blir den henvist til historiens sidelinje, slik den ble det både av sosialismen og fascismen.»⁷

Den ortodokse kirken

Som allerede antydnet⁸ har patriark Bartolomeus uttalt seg klarere om klimaendringer enn noen annen kirkeleder. Mange av hans uttalelser gjenspeiler det asketiske idealet som står så sentralt i ortodoks kristen åndelighet. Følgende uttalelse fra en av hans refleksjoner om «transformasjon» er et talende eksempel:

Når vi lærer å gi opp, forstår vi gradvis hva det vil si å gi bort; når vi lærer å ofre, forstår vi hva det vil si å dele. Altfor ofte kommer vi mennesker til kort i våre forsøk på forsoning og forandring, fordi vi som enkeltmennesker og fellesskap ikke er villige til å gi slipp på vante mønstre, fordi vi tviholder på vår sløsing, vårt forbruk, vår stolte nasjonalisme. Hvis vi klarer å forandre måten vi ser verden på, kan vi også se hvordan vår livsførsel påvirker andre, særlig de fattige – Kristi hellige bilde – og miljøet – Guds fingeravtrykk.⁹

I løpet av de siste 10-15 årene har Patriarken og andre lagt vekt på behovet for anger og søkt å forankre løsningen på miljøproblemene i «det liturgiske, eukaristiske og asketiske etos

i den ortodokse tradisjonen».¹⁰ Ofte er språket de bruker svært følelsesladd. Helbredelse er et nøkkelbegrep for ortodokse¹¹, selv om «fellesskapets helbredelse», og dermed relasjonen til de fattige, blir sett som atskilt fra «jordas helbredelse». Spørsmålet om sosial rettferdighet er altså ikke utelatt, men omtales ofte på en abstrakt måte, og da i relasjon til begreper som synd, anger og Guds nåde.

I korthet inspirerer den ortodokse lære til åndelig utvikling, men ikke nødvendigvis til konkret handling. Følgende uttalelse om klimaendringer kan illustrere hangen til abstraksjon:

Det er en nær forbindelse mellom de fattiges økonomi og global oppvarming, slik også omtanke og beskyttelse henger sammen. Livets vev er en hellig gave fra Gud, så verdifull og skjør. Vi må tjene vår neste og ta vare på verden med ydmykhet og raushet, på nøysomt og solidarisk vis.¹²

Den ortodokse kirkes rike tradisjon har mye å lære oss om åndelighet, ikke minst om åndeliggjøringen av aktuelle temaer. Men veltalenhet og fromme ønsker om forandring er ikke nok: Dersom ønskene skal settes ut i livet, kreves større tydelighet og vilje til konkret handling.

De protestantiske kirkene

Både i Storbritannia og Irland har de protestantiske kirkene kommet med en rekke svar på klimautfordringen, i hovedsak rettet mot lokalmiljøet og ut fra en gammeltestamentlig miljøteologi. Til forskjell fra for eksempel Den katolske kirke har de store protestantiske denominasjonene oppmuntret til lokal handling, i form av tiltak for å redusere fyringsutgiftene

i kirkebygg, eksempelvis Church of Englands program for «økologisk fotavtrykk» og arbeidet som gjøres for økologiske menigheter.

Disse og liknende miljøprosjekter, som vedlikehold av kirkegårder, er rosverdige nok. Imidlertid er behovet presserende for å rette økt oppmerksomhet mot konsekvensene av klimaendringer for verdens fattige.

Dette behovet blir tydelig når en tar i øyesyn internettsidene til miljønettverket *Creation Challenge*, et samarbeid mellom Metodistkirken og De forente reformerte kirkene (URC)¹³. På sidene har nettredeaktørene utfordret folk til å fullføre setningen «Miljøspørsmål er viktig for meg fordi...» og publisert fem av svarene, hvorav det første ganske enkelt lyder «...ellers blir det ingenting igjen av Jorda». Tre av de andre svarene inneholder ordene «forvalter» eller «forvaltning», men verken «fattigdom» eller «rettferdighet» er nevnt.

Til tross for dette har Metodistkirken laget en miljøpolitisk plattform med vekt på relasjoner. Her er et utdrag:

En viktig del av kristen misjon er å gjenopprette ødelagte relasjoner i Guds skaperverk. Vi må streve etter balanse og klok forvaltning i tråd med Bibelens ideal for denne verden.¹⁴

Forhåpentligvis vil denne plattformen etter hvert også gjenspeile det ekteføyte engasjementet for sosial rettferdighet som har kjennetegnet Metodistene de siste årene.

I 2005 utga Church of England manifestet *Sharing God's Planet: a Christian vision for a sustainable*

future.¹⁵ Store deler av teksten er viet bibelsk og teologisk materiale som forfatterne har sett som relevant for miljøspørsmål. Blant annet er det verdt å merke seg at Lukas 4:18-19 er sitert som et eksempel på det profetiske kallet, men disse bibelversenes glade budskap til de fattige lar forfatterne stå ukommentert:

«Det er et profetisk kall å fortelle om det vakre og gode ved skaperverket, å la folk se ting slik de egentlig er, og å befri jorda (i denne sammenheng) fra overgrep, likegyldighet og plyndring». ¹⁶ Ikke uten et visst hovmod slås det deretter fast at «kristne er nøkkelen til jordas frelse». Det er imidlertid uheldig at manifestet overser en så viktig forutsetning for kristen tro som engasjementet for rettferdighet og solidaritet.

Til tross for at protestantiske denominasjoner har lang tradisjon for globalt engasjement, er det vanskelig å se at noen av dem bidrar særlig til å sette søkelys på sammenhengen mellom klimaendring og utviklingsspørsmål. Deres offisielle uttalelser og handlingsplaner er konsentrert om lokale miljøtiltak. Kirkene er helt klart i stand til å få både enkeltpersoner og lokalsamfunn til å endre atferd, og derigjennom bidra til reduserte CO₂-utslipp, men har ikke evnet å sette konsekvensene for fattige samfunn – som tross alt er del av den verdensomspennende kirken – i sentrum. Med andre ord er kirkenes profetiske stemme taus der på de områdene der det virkelig teller.

Evangelisk kristne: et stemningskifte

I 2000 skrev John Jefferson Davis en artikkel der han påpekte det han mente var «økologiske hull» i evangelisk teologi. I artikkelen tok han for seg tjue teologiske tekster fra 1970 eller senere,

altså i kjølvannet av Lynn Whites kritikk fra 1967 av kristendommens natursyn. Davis undersøkte i hvilken grad tekstene omtalte «skaperverk» eller «soning» i et økologisk perspektiv. Én av tre artikler viste seg å inneholde referanser til viten om skaperverket, men bare én prosent av Davis materiale handlet om sammenhengen mellom skapelsesteologi og miljøspørsmål.

Til tross for at mange evangelisk kristne ble mer oppmerksomme på miljøvern i kjølvannet av Whites kritikk, konkluderte Davis at «et betydelig mindretall [...] fortsatt er likegyldige, eller rett ut fiendtlig innstilt til miljøsaken».¹⁷

En viktig grunn til dette er at evangelisk teologi tradisjonelt legger sterk vekt på personlig frelse. En annen viktig årsak til skjevheten som Davis ikke omtaler er at mange konservative evangelisk kristne leser Skriften bokstavelig. Inntil nylig har det særlig i USA blitt holdt fast ved ideen om menneskets gudegitte råderett over jorda gjennom utøvelsen av «herredømme». Et annet syn, som i dag er mindre utbredt, er at miljøforurensing ikke er noe å bekymre seg over, fordi jordas undergang uansett er nært forestående. I 1981 uttalte daværende innenriksminister under Ronald Reagan, James G. Watt, til Kongressen at «Gud ga oss dette for at vi skulle ta det i bruk. Når det siste treet faller til bakken, vil Kristus komme tilbake».

Men i seinere tid har økt oppmerksomhet rundt de sannsynlige konsekvensene av klimaendringer fått mange på den såkalte kristne høyresiden til å forandre mening. I oktober 2005 vedtok paraplyorganisasjonen NAE, som huser 30 millioner evangelisk kristne i USA, et «oppprop for samfunnsansvar»: Her var det lagt vekt på hver enkelt troendes plikt

til å ta vare på jorda og myndighetenes sentrale rolle i miljøvernarbeidet:

Likevel er skepsisen til miljøvernere sterk blant evangelisk kristne; selv om de er åpne for å godta forvalterrollen, understreker de at Gud, ikke skaperverket, skal tilbes av kristne. Dette er mer enn bare ordkløyveri: Mange evangelisk kristne tror miljøvernere flest er druider som tilber trær¹⁸.

Derfor bruker mange av dem uttrykket «creation care» i stedet for «environmentalism» for å markere avstand til «liberalere, Demokrater og sekularister».

Davis' undersøkelse viser at evangelisk teologi langt fra har utviklet «creation care» på en konsekvent måte. Men selv om det i alle fall i USA er forvalteransvaret som danner grunnlag for miljøengasjementet, finnes det noen unntak. Pastor Jim Ball i Evangelical Environmental Network har overfor sine medtroende gitt uttrykk for at det sterkeste argumentet for å arbeide mot klimaendringer er at de i svært stor grad rammer verdens fattige: «Kristus sa: 'Det dere gjorde mot én av disse (...), gjorde dere mot meg'. Det å hjelpe de fattige ved å minske klimatrusselen er å hjelpe Kristus.»¹⁹

Evangelisk kristne i USA øver sterk innflytelse, særlig over konservative trosfeller i andre land. Derfor vil det veie tungt dersom flere av dem forandrer syn på sammenhengen mellom klimaendringer og utvikling, og bruker sin innflytelse overfor amerikanske politikere for å få til forandring.

«Effektiv samhandling er trolig den største utfordringen for kristne fellesskap i dag, og arbeidet med å løse den har knapt begynt. Dersom det kristne håpet skal omsettes i handling, må kirkene handle – og det må skje raskt.»

Kirkenes verdensråd og andre økumeniske nettverk

Det har vært hevdet at internasjonale økumeniske organisasjoner står bedre rustet enn nasjonale kirker i kampen mot klimaendringene fordi de kan se konsekvensene i global skala. Mot dette kan det innvendes at kristne ser på seg selv som del av noe verdensomspennende, nemlig Kristi legeme, og at Paulus jo har lært oss at når én del av legemet lider, lider alle med den (1 Kor 12).

Likevel er det et faktum at Kirkenes verdensråd (WCC) har utmerket seg ved å integrere de sårbare og fattiges perspektiv i sitt klimaarbeid – spesielt gjennom David Hallmans arbeid som klimakoordinator. Selv om WCC legger Mosebøkens skapelsesberetning til grunn for sine uttalelser, står rettferdighet i form av lik tilgang til ressurser sentralt i deres argumentasjon.

WCC ser imidlertid ut til å mangle ressurser til å bli hørt godt nok. Dette er et paradoks, ettersom trossamfunnenes stemmer ofte etterspørres på internasjonale klimakonferanser. Forskere og andre deltakere er mer enn villige til å diskutere etiske problemstillinger. For at kristne ledere skal nå ut med budskapet om klima, rettferdighet og fattigdom, trengs en kommunikasjonsstrategi. Økumeniske nettverk på nasjonalt og regionalt nivå prioriterer ofte å inkorporere arbeidet med klimaendringer i annet menighetsarbeid, slik vi har sett for eksempel hos ECEN-nettverket (se side 7-8). Men i praksis er det ikke nok å begrense seg til etablert miljøvennlig praksis – om den er aldri så bra for klimaet – fordi folks interesser, særlig i utviklingsland, havner i bakgrunnen.

KONKLUSJON

Så hvor er håpet i vår tid? Karl Barths visjon var at mennesker som individer i det kristne fellesskapet skulle være «forent med hele kirken og selvsagt også i relasjon til Gud, men derigjennom også til sine neste». ²⁰ Utfordringen for kirkene er å endre sitt syn på relasjoner. Enkeltmedlemmene må ikke bare være i relasjon til hverandre, og gjennom Gud også til kirken som helhet, men også til samfunnet i videste forstand: fra lokalsamfunn til nasjonale myndigheter, fra enkeltmennesker i lokalsamfunn til det såkalte internasjonale samfunn – spesielt dets svakeste og mest sårbare medlemmer.

Det er vanskelig nok å bygge relasjoner kristne imellom, så hvordan skal kirkene kunne etablere videre og mer krevende relasjoner? Klimapanelets fjerde rapport understreker viktigheten av å flytte ansvaret bort fra enkeltindivider på lokalt nivå:

Frivillige [bedrifter, lokale og regionale myndigheter, organisasjoner og foreninger] kan minske egne karbonutslipp og oppmuntre til å ta i bruk ny teknologi og politiske virkemidler. Men isolert sett har de liten innvirkning på nasjonale og regionale utslipp. ²¹

Globale problemer krever globale svar. Også kristne ledere har ansvar for dette. Allfor ofte har de lagt vekt på lokal handling internt i menighetene. Nå må de gjøre bruk av kirkens eget nettverk og la de kristnes profetiske røst lyde over hele verden. Effektiv samhandling er trolig den største utfordringen for kristne fellesskap i dag, og arbeidet med å løse den har knapt begynt. Dersom det kristne håpet skal omsettes i handling, må kirkene handle – og det må skje raskt.

Konklusjon

Abdoulaye Diack fra Senegal – som vi møtte på side 10 – har vært gjennom en rivende utvikling. Før drev han med hogst, både for å skaffe fôr til egne dyr og til produksjon av trekull og byggematerialer. «Jeg er blant dem som har ødelagt landet», innrømmer han. Nå har Abdoulaye lært hvor viktige trærne er for å hindre tørke, og bidrar til å spre kunnskapen sin til lokalsamfunnet: «Når du planter et tre, om det så bare er ett, bidrar du til gjenoppbygging. Jeg håper frøene vi sår i dag vil komme framtidige generasjoner til gode».

Abdoulaye er et levende eksempel på hva det vil si å leve med klimaendringer og hvordan relasjonen mellom mennesket og dets omgivelser kan gjenreises. Målet med denne rapporten har vært å legge et teologisk fundament for handling og antyde hvor vi som kristne kan lete etter håp i møtet med en forestående katastrofe. Vi må endre vår framferd på alle områder, og vi må styrke og lege relasjonene mellom menneske, natur og Gud.

En av de største utfordringene for dagens kristne er å få kirkene til å dra lasset sammen. For å forhindre at klimaendringene rammer de svakeste blant oss trengs mer enn et og annet felles stunt – det trengs varig og forpliktende samarbeid. Menighetene må skoleres til å handle, og kirkelederne må oppmuntres til å la de kristnes røst tale der det trengs mest.

I filmen *En ubehagelig sannhet* sier Al Gore at «politisk vilje er en fornybar ressurs». Men sånn er det ikke med den kristne viljen: Vi kristne kan ikke bare bytte ut mennesker hvis vi ikke er enige med dem – vi må få til en holdningsendring. Bare da kan vi forandre livene til verdens fattige, ikke bare redde dem. Bare da kan vi si med Paulus: «I håpet er vi frelst» (Rom 8:24).

Noter

Kap. 1: Klimaendring – et spørsmål om urett

1. Sitert i Richard Heinberg, *The party's over: oil, war and the fate of industrial societies* (2. utgave), Clairview Books, 2005.
2. Det nederlandske byrået Kerkinactie har beregnet gjennomsnittlig utslipp per innbygger i Vest-Europa til 12 tonn CO₂-ekvivalenter. Til sammenlikning står en familie i Zambia for under 1 tonn utslipp, mens gjennomsnittet per innbygger i USA er 24 tonn.
3. I 2005 lå Niger på bunnen av FNs levekårundersøkelse Human Development Index, mens Norge var på topp. De 24 landene på bunnen av lista var alle land i Afrika sør for Sahara, et område som er svært sårbart for klimaendringer.
4. Juan Mayr Maldonado, forord til *Up in smoke? Latin America and the Caribbean*, tredje rapport fra Arbeidsgruppa for klimaendring og utvikling (et internasjonalt nettverk av miljø- og utviklingsorganisasjoner), august 2006.
5. *The Stern review on the economics of climate change* (oppsummerte konklusjoner), Det britiske finansdepartementet, 30. oktober 2006, side viii. Tilgjengelig på www.hm-treasury.gov.uk.
6. FNs klimapanel IPCC, *Fjerde hovedrapport* (Arbeidsgruppe III, 4. Mai 2007), avsnitt 27.
7. Fra en internrapport i Christian Aid/Kirkens Nødhjelp, mai 2006.
8. Jürgen Moltmann, *The spirit of life: a universal affirmation* (München, 1991), fra engelsk oversettelse av M. Kohl, SCM Press, 1992, kapittel VI, seksjon 1-3.

9. «Rettferdiggjørelse» er et teologisk begrep (særlig kjent fra uttrykket «rettferdiggjørelse ved tro») som beskriver det at Gud erklærer synderne for frelst.

Kap. 2: Miljøvern – mer enn forvaltning og herredømme

1. Kommentar fra en deltaker på Verdens sosiale forum i Nairobi, januar 2007.
2. Alister McGrath, *The reenchantment of nature*, Hodder & Stoughton, 2002, s. xviii.
3. Ibid. McGrath siterer Lynn Whites artikkel «The historical roots of our ecological crisis», *Science*, nr. 155 (1967), s 1203-1207.
4. Ibid, s. 134.
5. Fra *God, creation and revelation: a neo-evangelical theology* (1991), sitert i John Jefferson Davis, «Ecological 'blind spots' in the structure and content of recent evangelical systematic theologies», *Journal of the evangelical theological society* 43/2 (juni 2000), s. 281.
6. Gerhard von Rad, *Genesis* (9. utgave), SCM Press, 1972, s. 60.
7. Gjenutgitt i *Environmental management in European churches*, ECEN 2006.

Kap. 3: Klimaendringer og relasjonsteologi

1. Andrew Simms, *Africa – up in smoke?*, New Economics Foundation, juni 2005, s. 35.
2. Drøftet av John Jefferson Davis i «Ecological 'blind spots' in the structure and content of recent evangelical systematic theologies», *Journal of the evangelical theological society* 43/2 (juni 2000), s. 273-286.

3. Karl Barth, oversatt til engelsk av Edwards, Bussey og Knight, *Church Dogmatics III, 1: The doctrine of creation*, Edinburgh, T&T Clark, 1955.
 4. Karl Barth, oversatt til engelsk av G. T. Thomson og Harold Knight, *Church Dogmatics I, 2: The doctrine of the word of God*, Edinburgh, T&T Clark, 1955.
 5. Bartolomeus, økumenisk patriark, protokoll nr 856, 1. september 2006.
 6. Matthew Fox (red.), *Hildegard of Bingens Book of divine works*, Bear & Co, 1987, s. 54.
 7. John Macquarrie, *Principles of christian theology* (revidert utgave), SCM Press, 1977, s. 262.
 8. Jürgen Moltmann, oversatt til engelsk av M. Kohl, *The spirit of life: a universal affirmation*, SCM Press, 1992, s. 126-128.
 9. *Tablet*, 25. mars 2006.
 10. Se side 15.
 11. Refleksjon over temaet for møtet i Kirkenes Verdensråd (WCC) 26. januar 2006: «Gud, endre verden i din nåde».
 12. «The orthodox churches and the environment»: konklusjon fra en konferanse for ortodokse kirker om miljøvern, Kreta, 1991.
 13. Et eksempel er Patriarkens uttalelse «Bot (metanoia) – en forutsetning for forandring», 26. januar 2006.
 14. Uttalelse fra patriark Bartolomeus til Kirkenes Verdensråds arbeidsgruppe for klimaendringer, 12. august 2005.
 15. Se www.methodist.org.uk.
 16. *Environmental policy for the Methodist church*, rapport, 2006.
 17. Church House Publishing, 2005.
 18. Se rapportens side 23.
 19. «Ecological 'blind spots' in the structure and content of recent evangelical systematic theologies», *Journal of the evangelical theological society* 43/2 (juni 2000), s. 274.
 20. John C. Green, direktør ved Ray C. Bliss Institute of Applied Politics ved Akron-universitetet, sitert i Blaine Harden, «The greening of evangelicals», *Washington Post*, 6. februar 2005.
 21. Sitert i Laurie Goldstein, «Evangelical leaders swing influence behind effort to combat global warming», *New York Times*, 10. mars 2005.
 22. *Church dogmatics I, 2*, s. 369.
 23. Fjerde hovedrapport fra FN's klimapanel, arbeidsgruppe III, sammendrag, avsnitt 22.
- Alle bibelsitater er fra Bibelselskapets reviderte utgave fra 2005 (Det nye testamentet) / 1985 (Det gamle testamentet).

Kap. 4: Kristent håp i vår tid

1. Sitert i Christian Aid/Kirkens Nødhjelps rapport *The climate of poverty: facts, fears and hope*, mai 2006, s. 34.
2. The Climate Institute, *Common belief: Australia's faith communities on climate change*, 2006.
3. Uttalelse under miljøkonferanse i Stockholm, 1972.
4. *Sacramentum Caritatis* – «om nattverden som kilde til det høyeste i kirkens liv og virke» (apostolisk erklæring etter synode, 22. februar 2007).
5. Apostolisk erklæring *Ecclesia in Oceania*, 22. november 2001.
6. «Climate change: our responsibility to sustain God's earth», klimakonferanse i regi av Catholic Earthcare Australia, 18.-20. november 2005.
7. «On the edge of the precipice», artikkel i *The*

FORSONINGENS TJENESTE

- I MØTE MED MENNESKESKAPTE KLIMAENDRINGER

Respons på rapporten 'Skaperverkets sukk og lengsel'

Atle Sommerfeldt
Generalsekretær
Kirkens Nødhjelp

UTFORDRINGENE

I møte med de menneskeskapte klimaendringene er det behov for teologisk refleksjon langs flere dimensjoner. For det første er det nødvendig å se sammenhengen mellom fattigdomskrisen og klimakrisen og menneskets rolle i disse to krisene. For det andre er det nødvendig å håndtere den politiske krisen som mangelen på nasjonal og global handlekraft i møte med fattigdomskrisen og klimakrisen reiser. For det tredje er det nødvendig å fortsette arbeidet med å komme bedre til rette med forholdet mellom Gud, mennesket og natur.

Denne artikkelen er en refleksjon i forlengelsen av Paula Cliffords essay, og vil forsøke å bidra til et teologisk grunnlag for handlinger i møte med fattigdomskrisen, klimakrisen og den politiske krisen.

AV JORD ER DU KOMMET

Den teologiske nyorienteringen som har funnet sted de siste 40 årene i vestlig og protestantisk teologi om forholdet mellom Gud, mennesket og naturen, har vært helt nødvendig. Dette har skjedd i møtet mellom den erfarte miljøkrisen slik den ble formulert i Vesten fra 1960-tallet og kritikken mot kirken og teologien for å ha bidratt til å legitimere en ensidig instrumentell og antroposentrisk naturforståelse.

Teologien og kirken har i dette arbeidet kunnet øse fra en stor variasjon av kilder – nylesing av bibelske tekster, aktualisering av kirkelige tradisjoner opp gjennom historien og brede møteplasser for samtaler mellom mennesker fra ulike kulturelle og geografiske kontekster i vår egen tid. Kirkens verdensråd har i flere tiår fungert som en sentral møteplass mellom disse tradisjonene, ikke minst i den omfattende prosessen om Integrity of Creation på slutten av 1980-tallet.

Etter mitt skjønn har dette arbeidet langt på vei lyktes. Det er etablert et konsensusparadigme der opplysningstidens sekulære, instrumentelle og antroposentriske tilnærming langt på vei er overvunnet. I dette paradigmet er naturen – eller hele skaperverket – subjekt og med egenverdi, uavhengig av mennesket. Naturen og skapelsen er noe mer enn menneskets livsrom, og har verdi utover dette.

Også forståelsen av mennesket er blitt fordypet. I langt sterkere grad forstås mennesket som en integrert del av skaperverket. Mennesket er kommet fra jorden, består av naturens elementer og vil gå tilbake til jorden. Den andre skaperfortellingen i 2. Mos. 2 har fått nytt liv og betydning, likeledes en av kirkens mest brukte

og hørte formuleringer: Av jord er du kommet, til jord skal du bli, av jorden skal du igjen oppstå.

Gjennom denne prosessen har de ortodokse kirkenes tradisjoner fått en helt ny og global anerkjennelse, ikke minst bidro Kirkenes verdensråd til dette. Samtidig har også den ortodokse tradisjonen hatt nytte av de mer samfunnsaktive tradisjonene i tradisjonell vestlig teologi, både i protestantisk og romersk-katolsk versjon.

Selv om vi kan tale om et nytt konsensusparadigme, vil det fortsatt være nødvendig å utdype dette i refleksjon, meditasjon og liturgi. Det er allerede en rik litteratur om dette, og det bør bli mye mer. I denne sammenheng er imidlertid fokuset et litt annet.

Cliffords anliggende

Kjernen i Cliffords resonnement er at den nødvendige nyorienteringen i vestlig teologi om forholdet mellom Gud, mennesket og naturen i liten grad møter behovene som den tredobbelte krisen knyttet til menneskeskapte klimaendringer, fattigdom og politisk handlingslammelse reiser. Hun hevder tvert om at mye av den miljøteologi som er utviklet de siste 40 årene bidrar til at sammenhengen mellom klimakrisen og fattigdomskrisen overses. Derfor har den heller ikke lyktes i å utvikle en handlingsorientert, politisk etikk for å løse disse to krisene. Hun hevder at avvisning av en antroposentrisk tilrettelegging av forholdet mellom mennesket og naturen har bidratt til at menneskets livssituasjon – og særlig de fattige og marginalisertes – skyves i bakgrunnen. Miljøteologien adresserer ikke, hevder hun, den grunnleggende urettferdigheten mellom mennesker, som klimakrisen både er et resultat av og fører til. Dette gjør at denne teologiske

tradisjonen heller ikke blir i stand til å formulere en handlekraftig etikk som bidrar til politisk endring i møte med klimakrisen.

PÅ VEI MOT ET BÆREKRAFTIG, TEOLOGISK HANDLINGSGRUNNLAG

Jeg tror vi gjør klokt i å lytte til Cliffords anliggende selv om det kan være provoserende for alle som har holdt miljøengasjement sammen med engasjement for en rettferdig verden.

Menneskets spesielle posisjon

Naturen har en selvstendig posisjon i skaperverket og en egenverdi. Samtidig har mennesket en spesiell posisjon i forhold til resten av skaperverket. Det er bare mennesket som er skapt i Guds bilde. Dette betyr at mennesket ansvarliggjøres overfor Skaperen for sin adferd, og mennesket gis mulighet til å bruke og utvikle naturen til egen nytte. Jfr 1. Mos. 1.28 og 2. Mos. 2.15.

Når mennesket er skapt i Guds bilde, betyr det at vi har et annet forhold til hverandre enn vi har til resten av skaperverket. Mennesket kan bruke av naturens ressurser for å sikre sitt livsopphold på en annen måte enn vi kan med mennesker. Det er legitimt å slakte dyr, felle trær, steke fisk og spise opp grønnsaker for å sikre menneskets livsopphold.

Men vi er også gitt mulighet til å kultivere og dyrke jorda. Det må derfor være legitimt å videreutvikle naturens ressurser gjennom for eksempel gruvedrift, forbruk av fossilt brensel og temming av vannets energi for samme formål. Det samlede bibelske materiale legitimerer også en menneskelig livsform som ikke lever direkte av det som kan høstes av jorda.

De anslag til anti-humanisme vi kan finne i deler av den økologiske bevegelse i forlengelsen av en analyse av at vi er for mange mennesker på jorda, respekterer heller ikke menneskets spesielle stilling i skaperverket.

Vi må altså klare å holde fast ved både naturens Gudsgitte egenverdi og naturens rolle i å sikre menneskenes livsopphold. Å avise at naturen er skapt for å være et instrument for menneskets overlevelse, er en riktig innsikt. Men det kan ikke bety at ikke naturen også er et instrument for menneskets overlevelse som må utnyttes og brukes på en kvalitativt annen måte enn mennesker kan utnytte hverandre.

Relasjoner og ansvar

Guds skapelse etablerer en grunnleggende relasjon mellom Gud og naturen og mellom Gud og mennesket – mellom menneskene og mellom mennesket og naturen. Som antydnet ovenfor er det kvalitative forskjeller mellom disse relasjonene. Det mest grunnleggende er forskjellen mellom Skaperen og det skapte. Men ved at mennesket som den eneste er skapt i Guds bilde, er det en grunnleggende og kvalitativ forskjell mellom relasjonen mellom Gud og natur og Gud og mennesket. Gud holder mennesket ansvarlig for dets adferd, mens Gud ikke holder naturen ansvarlig for dennes adferd. Det gir ikke mening å holde vinden ansvarlig for ødeleggelser, heller ikke løvens dreping av antiloper eller myggen for malariaen. Det gir heller ikke mening å holde naturen ansvarlig for de massive utryddelsene av arter som har funnet sted før menneskets inntreden i skapelsen. Naturens ulike aktører kan verken holdes ansvarlig overfor andre aktører i naturen eller mot mennesket, eller overfor Gud.

Mennesket, derimot, holdes – i kraft av sin Gudbilledlighet – ansvarlig i alle relasjonene:

overfor Gud, overfor andre mennesker og overfor naturen.

Mennesket er altså skapt inn i relasjoner med andre mennesker og naturen som innebærer at mennesket hele tiden står til ansvar i disse relasjonene for hva menneskets adferd innebærer for andre.

Om adferden er en sann refleksjon av at mennesket er Guds bilde i verden, utfolder den seg i kjærlighet til de andre. For, som Johannes skriver: Gud er kjærlighet.

Konsensusparadigmet har vist at Guds kjærlighet også omfatter naturen. For mennesket betyr det at livsmålet er å leve Guds kjærlighet i alle våre relasjoner – til andre mennesker og til naturen.

I forlengelsen av dette må syndsbegrepet ikke bare anvendes i forhold til menneskets svik overfor andre mennesker, men også for lidelsen vi påfører naturen.

Fellesskapet er konstituerende for mennesket

Mennesket kan ikke tenkes uten sine relasjoner. Det betyr at mennesket ikke kan tenkes annet enn som en del av et fellesskap - et fellesskap av mennesker og i fellesskap med naturen. Det nye paradigmet vil understreke at mennesket og naturen utgjør et fellesskap, og at menneskets fellesskap også er en integrert del av det store fellesskapet som hele skaperverket utgjør. Men også her må det skjelnes mellom menneskets fellesskap og skaperverkets fellesskap.

Gjennom hele det bibelske materiale gjøres det menneskelige fellesskap til handlende subjekt som forventes å organisere seg slik at Guds kjærlighet kan leve og utfoldes i de

felleskapsformer som menneskene etablerer - i familien, i nasjonen og mellom folkene. Disse fellesskapene danner rammene som den enkeltes liv skal leves innenfor. Derfor legges det så stor vekt i Bibelen på hvordan disse fellesskapene skal reguleres. Med mulig unntak for familien, formes de øvrige fellesskap av mennesker for å svare på behov som den historiske situasjonen krever. Det betyr at organiseringen av fellesskapet hele tiden kan og bør endres - men også at mennesket hele tiden er ansvarlig for hvordan struktureringen av fellesskapet forholder seg til utfoldingen av Guds kjærlighet i skaperverket.

Slik etableres forståelsen av fellesskapets ansvar - og derfor synd - når fellesskapets organisering ikke gir rom for og fremmer Guds kjærlighet. Dette er forankringen av det noe tekniske begrepet "strukturell synd" som Clifford relanserer. Slik skapes også den teologiske forbindelsen mellom elementene i vår tids triple utfordring: fattigdomskrisen og klimakrisen skyldes at det globale menneskelige fellesskap ikke er i stand til å organisere seg slik at disse to tegnene på grunnleggende avvik fra Guds kjærlighets vilje i skapelsen blir håndtert. En annen betegnelse på dette er en global, politisk styringskrise som er den tredje hovedutfordringen vi identifiserte ovenfor.

Forsoningens nødvendighet

Kravene som stilles til mennesket som skapt i Guds bilde og med ansvar for å være instrumenter for Guds kjærlighet i verden, overgår det som ligger innenfor menneskets kapasitet, alene og i fellesskap. Samtidig gjør Jesus det helt klart at han ikke modifiserer de radikale forventningene Gud har til mennesket. Tvert om skjerper han dem. Slik tydeliggjør Jesus krisen i relasjonen mellom Gud og mennesker.

Denne krisen er fundamentet for den kristne kirkes eksistens i verden, og er kjernen i Jesu liv, død og oppstandelse. Mennesket utfolder sitt ansvar overfor Gud i møtene med mennesket; er Jesu budskap. Den rette gudstjeneste er derfor å tjene mennesket, og særlig de som lider i fattigdom, nød og undertrykkelse. Det nye konsensusparadigmet radikaliserer dette ytterligere fordi det fastholder at Gud også kommer til oss i den lidende natur. Derfor er vårt behov for forsoning med Gud forankret i at vi påfører Gud lidelse både ved måten vi innretter fellesskapet i menneskeheten på og hvordan vi som menneskehet opptrer på overfor naturen.

Den svenske teologen og biskopen Gustav Aulen påviste i sin tid tre forsoningsteologiske tradisjoner i kirken. Den ene tradisjonen, som er rikt representert hos kirkefedrene i oldkirken, legger vekt på at forsoningens kjerne er Jesu kamp og seier med makter og myndigheter som ødelegger Guds skaperverk. Den andre tradisjonen, som ble tydeligst utmyntet i middelalderen, legger vekt på at Gud forsoner seg med mennesket i endetidens dom fordi Gud selv, i Jesus, har sonet menneskets fortjente og - for ofrene - nødvendige straff for sin adferd. Den tredje tradisjonen, som også ble utformet tydeligst i middelalderen, legger vekten på at forsoningen viser Guds store kjærlighet mot mennesket og hele skaperverket ved å la alt forenes med Gud.

I møte med klimakrisen, fattigdomskrisen og den politiske krisen er alle disse tre tradisjonene rike kilder for oss. Jesu kamp inviterer oss til å delta med ham i kampen mot alt som ødelegger skaperverket, Jesu straff på våre vegne frigjør oss til å handle for andre, og Guds kjærlighet viser oss visjonen om hvordan alt er en del av en større helhet.

Forsoningens tjeneste

Paulus utfolder i Kolosserbrevet forsoningens kosmiske dimensjoner og understreker at hele skaperverketer inkludert i Jesu forsoningsverk: "...ved ham ville Gud forsonne alt med seg selv, det som er på jorden og det som er i himmelen, da han skapte fred ved hans blod på korset". (Kol. 1.20). Derfor er også evangeliet forkynt ikke bare for mennesker, men for alle skapninger under himmelen". (Kol. 1.23). Gud forsonte verden med seg selv i Kristus, og la slik grunnlaget for fremtidshåp for en lidende skapelse som sukker etter forløsning (Rom. 8.20ff). I tråd med den spesielle stillingen mennesket har, blir mennesket av Gud gjort til "utsendinger for Kristus, og det er Gud selv som formaner gjennom oss: Jeg ber dere på Kristi vegne: La dere forsonne med Gud!" (2.kor.5.19-20). I de etterfølgende kapitlene i 2. Korinterbrev beskriver Paulus hvordan forsoningen skal vise seg i form av handlinger i verden. Handlingene skal være bærere av Guds kjærlighet, og Gud gjenkjenner dem derfor som sine egne. Samtidig er nettopp disse kjærlighetshandlingene i dypeste forstand å tjene Gud, fordi det er nettopp i det lidende skaperverk, mennesker og natur at Guds nærvær er tilgjengelig for oss som lever i verden. Å vise andre mennesker og hele skaperverket kjærlighet, er derfor den sanne Gudsdyrkelse. (Jes. 58, Mt 25).

UTFORDRINGER FOR ET BÆREKRAFTIG HANDLINGSGRUNNLAG

Det er, etter min mening, nødvendig å gå litt nærmere inn på noen utfordringer som må gjennomtenkes for å skape en god og bærekraftig bro fra dette teologiske grunnparadigmet til konkret veiledning for handling i møte med de menneskeskapt klimaendringene.

Behovet for å akseptere det tilstrekkelige

For å håndtere klimakrisen er det nødvendig å fortsatt drøfte og reflektere over en lang rekke fundamentalteologiske utfordringer. Dette arbeidet vil leve med oss i generasjoner og åpne stadig nye behov for fordypning. Men klimakrisen er allerede i full utvikling, og rammer millioner av mennesker og mange økosystemer. Forskerne gir menneskeheten i beste fall et 50-årsperspektiv på å håndtere dette. Det er derfor nødvendig å akseptere et tilstrekkelig teologisk grunnlag for handlinger som realiseres i kirke og folk allerede nå, samtidig som den videre fordyping foregår. Et slikt tilstrekkelig teologisk grunnlag må kunne favne økumenisk bredt, og være enkelt å kommunisere.

Menneskelig lidelse er en del av skaperverkets lidelse

Det er nødvendig å ha en balansert vurdering av den utvikling menneskeheten har gjennomgått siden opplysningstiden. I fortvilelsen over denne utviklingens skadevirkninger på naturen og miljøet, finnes det teologiske strømninger som fordømmer hele modernitetens livs- og samfunnsform. Disse vil fremheve at den nye innsikten om forholdet mellom Gud, mennesket og naturen krever et radikalt og totalt oppbrudd fra det vi for enkelthets skyld kan kalle modernitetens livsform og den samfunnsorganisering som er knyttet til dette.

Svakheten med denne posisjonen er etter mitt skjønn at den i for liten grad tar innover seg de store positive endringer for mennesket som denne historiske utviklingen også har ført til. Den ignorante utbyttingen av naturen har jo også ledet til en dramatisk reduksjon i menneskelig lidelse, særlig den lidelse naturen påfører mennesket, men også den lidelse mennesker påfører hverandre, for eksempel ved opphevelse

Flom rammet Aceh og Sumatra i desember 2006 etter kraftig regn. Dette førte til store ødeleggelser, minst 80 mennesker mistet livet og titusenvi måtte forlate hjemmene sine. I Aceh Tamiang-området gikk omkring 60 liv tapt i flommen. Folk samler sammen det de kan finne langs elva som kan brukes. (Foto: Otto Nodeland/Kirkens Nødhjelp)

av slaveriet og en helt ny rolle for kvinner og barn. Vi er nødt til å inkludere denne faktiske forbedringen av menneskers livs- og levekår når vi skal utvikle et bærekraftig handlingsgrunnlag som har troverdighet.

De fattige erfarer krisen nå

Klimakrisen er ikke bare en trussel mot biologisk mangfold og isbjørnens habitat. Den menneskelige lidelsen som fattigfolk utsettes for i dag som følge av menneskeskapt klimaendring er betydelig, og vil øke dramatisk. Samtidig vet vi

at disse menneskenes bidrag til klimakrisen er helt marginalt, og at de - for å komme ut av fattigdom - er nødt til å øke sitt energiforbruk radikalt.

I arbeidet for global, økonomisk rettferdighet har vi sett hvordan endringsfaktorer - som i og for seg kan være nødvendige - hos fattige og marginaliserte land og folk vektlegges og tvinges igjennom, men aldri fører til tilsvarende gjennomføringskraft av nødvendige endringer i rikeland. Sammenbruddet i WTO-forhandlingene sommeren 2008 er et uttrykk for dette. Tilsvarende kan møtet med klimaendringene føre til en forsterket urettferdighet, dersom presset for samfunnsomlegging i realiteten blir presset gjennom overfor de fattige og marginaliserte statene og menneskene fordi det ikke finnes mekanismer i verdenssamfunnet som klarer å regulere de mektiges adferd. Derfor er det helt nødvendig å måle alle tiltak som foreslås for å møte klimakrisen opp mot effekten tiltakene har for dem som allerede lider i fattigdom og nød, som følge av klimaendringene eller som følge av annen urett.

De utvalgte få, de mange engasjerte og det handlingssøkende flertall

Avstanden mellom Guds forventning til mennesket, menneskets faktiske opptreden og menneskets potensielle kapasitet til å oppfylle denne forventningen, har vært og er kirkens sentrale utfordring når den skal finne frem til sin rolle og plassering i verden.

Allerede fra det andre århundret vokste det frem enkeltpersoner og fellesskap av mennesker som ønsket en mer konsekvent livsform i møte med Guds forventning enn det de opplevde som mulig innenfor et alminnelig liv. Gjennom kirkens historie ble dette organisert i ulike bevegelser, frem til forrige århundre dominert

av et stort mangfold av klosterordener med ulike tradisjoner. Også i vår tid er dette helt sentrale bevegelser i de største kirkesamfunnene.

I møte med de menneskeskapte klimaendringene har denne mer konsekvente livsformen sin åpenbare plass. De eksisterende ordener kan gis mandat til ulike forbilledlige handlingsalternativer, og nye handlingsformer for de utvalgte få kan etableres.

Men vår utfordring i møte med de menneskeskapte klimaendringene er at slike handlingsalternativer for de utvalgte få ikke vil makte å håndtere klimakrisens globale rekkevidde. Klimakrisen er global også i den forstand at den bare kan løses gjennom globale, politiske handlinger. Det betyr at de handlingsalternativer som utformes må være slik at de kan gjennomføres av politiske myndigheter, avhengig av folkelig oppslutning. I møte med klimaendringene er derfor hovedoppgaven å finne frem til handlingsformer som er mulige for det store flertallet, og som slik vil danne grunnlag for de nødvendige, politiske handlinger. Den alternative livsform er et alternativ, men den skaper i svært begrenset grad de avgjørende politiske endringene som krever oppslutning av flertallet. Dersom de presenteres som eneste rette vei, oppnås sannsynligvis ikke de politiske resultatene som kreves.

For å få oppslutning fra flertallet, må vi utvikle handlingsalternativer for de mange engasjerte som vil være med på å skape endring, men som ikke er villige til eller i stand til å slutte seg til de utvalgte få og deres gjennomførte, alternative livsførsel og brudd med storsamfunnet. De mange engasjerte må gis frimodighet fordi nettopp deres engasjement er nøkkelen til å skape endring hos beslutningstakere i næringsliv og politikk. Vi må derfor stimulere de mange

engasjerte til å utvikle handlingsalternativer som det handlingssøkende flertallet kan gjennomføre. Da settes politikere og næringslivsledere under press for å gjennomføre nødvendige endringer i de samfunnsmessige rammebetingelsene. Slik bidrar vi til å løse den politiske handlingsslammelse, og skaper forutsetningene for å løse fattigdomskrisen og klimakrisen.

Fellesskapet må handle

De dramatiske konsekvensene av den samfunnsform som opplysningstiden og sekulariseringen utviklet, topper seg i klimakrisen i en tid der to grunnleggende forutsetninger for handling er undergravd i disse samfunnene som er ansvarlig. Det gjelder evnen til å formulere forpliktende handlingsverdier og forståelsen av at enkeltmennesket er en del av et fellesskap. Tidens relativiserende livsfølelse er mangfold og frihet. Når dette kombineres med individets primat foran fellesskapet, undergraves samfunnenes evne til å møte klimakrisen. Den menneskeskapte klimakrisen krever nemlig enighet både om situasjonsbeskrivelsen, om verdiene som skal lede oss i møte med krisen, og vilje og evne til at menneskeheten som fellesskap transformerer de samfunnsstrukturer som driver frem klimaendringene.

For kirken er det særlig individorienteringen som utgjør en vanskelighet fordi dype, kirkelige tradisjoner i Vesten har understreket individets avgjørende og i noen tilfeller enerådende posisjon i samfunnsliv og kirker. Det er derfor en fare for at kirken kan forføre mennesker til å tro at individuell endring i egen livstil er et tilstrekkelig kirkelig grunnlag å møte klimakrisen med.

Tvert om må kirken gripe sin fellesskapsfunderte tradisjon og understreke at klimakrisen er en krise for hvordan menneskene har organisert

sine samfunn. Derfor er det nødvendig med samfunnsendringer for å møte krisen. I vår tid betyr det politiske endringer drevet frem i politiske beslutningsprosesser som vil tvinge frem endringer både hos enkeltpersoner, hos næringsaktører og i statene ved å legge begrensinger på deres frihet til livsutfoldelse på bekostning av andre mennesker og øvrig skaperverk.

Men dette betyr også at de nødvendige samfunnsendringer må bæres av fellesskapet på alle nivåer: lokalt, nasjonalt og globalt.

Naturen må omstilles

Den menneskeskapte klimakrisen må håndteres, og vil kreve store samfunnsomstillinger globalt. Men dersom vi skal løse krisen i skaperverket forstått som fattigdomskrise og klimakrise, vil også naturen måtte tåle omstillinger. Naturen må akseptere radikale inngrep for å sikre energi, matproduksjon og reduserte utslipp. Høyhastighetstog er nødvendig for å redusere flytrafikk, men vil kreve betydelige naturinngrep. Vi trenger fornybar energi som vil kreve økt utbygging av vannkraft og vindmøller med tildels betydelige inngrep i naturen. Økt matproduksjon vil kreve nydyrking av land som kan endre og redusere for eksempel dyrestanden. Slike inngrep er i det nye paradigmet alvorlig fordi det tilfører naturen smerte. Men gitt resonnementene ovenfor om ulikheten mellom mennesket og natur, er de både legitime og nødvendige. En ensidig naturkonserverende tilnærming er derfor ikke et godt grunnlag for handling.

MENNESKESKAPTE KLIMAENDRINGER KREVER GLOBAL, POLITISK HANDLING

Grunnlaget for handling både i samfunn og kirke er i dag tilstrekkelig tilstede. Vi kan med altoverveiende sannsynlighet fastslå at

en betydelig del av klimaendringene skyldes menneskelige handlinger. Vi vet at disse endringene allerede i dag fører til lidelse for mennesker og natur, og da særlig de fattige menneskene i fattige land. Vi vet at utfordringene må løses samfunnsmessig, og derfor politisk, lokalt, nasjonalt og globalt, og vi vet at vi har begrenset tid. Vi har til og med relativt pålitelige anslag for de økonomiske kostnader og nye muligheter som ligger i denne nødvendige samfunnsendringen.

I kirkene har vi utviklet et tilstrekkelig teologisk grunnlag og språk som tydeliggjør forpliktelse, ansvar og retning. Dette teologiske grunnlaget gir oss også et bærekraftig fundament for de nødvendige broene vi trenger å bygge mellom konkret handlingsnivå og de teologiske grunnlagsposisjonene.

Dette gjør at vi kan formulere håndterlige mål for våre handlinger som både skaper den nødvendige og konkrete endring nå, og som samtidig er overskridende og peker frem mot en annen fremtid.

Forpliktende og bærekraftig klimaavtale

Det er liten tvil om at forhandlingene om en forpliktende og global, effektiv og utviklingsfremmende klimaavtale er det viktigste politiske målet. Denne avtalen må utformes slik at den også bidrar til å løse tusenårsmålene for bekjempelse av fattigdom på kort sikt (2015), og danne grunnlaget for en ny og radikal målsetting om å utrydde absolutt fattigdom innen 2030. Like viktig som å bidra til at en slik avtale etableres, er det å sørge for at den etterlevs.

Nasjonal omstilling

Det er ingen tvil om at en klimaavtale krever omstillinger nasjonalt og lokalt. Denne omstillingen er både en forutsetning for å få politisk

makt bak endringskravene og for at globale avtaler blir gjennomført.

Folkelig mobilisering for politisk handlingsrom

De viktigste landene som har hovedansvaret for å skape de nødvendige endringene er også fungerende folkestyrer. De er også preget av ulike former for markedsøkonomi. Både aktører innenfor politikk og styringsverk og aktørene i markedet er avhengige av menneskene i sine samfunn og deres holdninger og engasjement. Politisk endring vil ikke finne sted dersom ikke folket sørger for å gi politiske myndigheter det nødvendige handlingsrommet. Markedsaktørene vil ikke være drivkrefter i endringene dersom ikke menneskene som markedsaktører gjør det nødvendig. Derfor blir den brede, folkelige mobiliseringen så viktig.

Globale fellesskapsløsninger

Sammenhengen mellom de fattiges lidelser, klimaendringene og de rike og mektiges handlinger, er i globaliseringens tidsalder gjennomgripende. Det betyr at det er ikke mulig å løse de to krisene uten at det tas globalt ansvar for fellesskapet; ingen kan melde seg ut og hevde at de andres leveform og levekår er en annen virkelighet enn min virkelighet. Menneskeheten lever i vår tid for første gang i ett, globalt felleskap som er gjensidig utlevert til hverandre. Derfor blir det så nødvendig å sikre globale handlinger som mobiliserer globalt. Mens det tidligere het at vi skulle tenke globalt og handle lokalt, må vi i møte med de menneskeskapt klimaendringer lære oss til å tenke lokalt – også "de andres" lokalsamfunn - og handle globalt.

I et slikt forsonet, globalt fellesskap kan vi skape en annen verden for de fattige, og en bærekraftig fremtid for hele skaperverket.

ØKOLOGI, ØKONOMI OG ØKUMENIKK

KLIMAKRISEN SETT FRA INDIA

Respons på rapporten 'Skaperverkets sukk og lengsel'

Chandran Paul Martin
Vise-Generalsekretær
Det Lutherske Verdensforbund

INNLEDNING

I rapporten «Skaperverkets sukk og lengsel» presenterer Paula Clifford flere viktige poenger: At fokus for diskurser om klimaendring, miljø, global oppvarming og skaperverk bør endres fra å dreie seg om etikk til å handle om mennesker; at klimaproblemet må løftes ut av et forvaltnings- og dominansperspektiv og snarere ses som uttrykk for brutte relasjoner; at varig framskritt på klimaområdet er avhengig av at vi setter oss som mål å gjenopprette de brutte relasjonene; og at den største utfordringen er å få kristne fra ulike retninger til å tale med én stemme fra ett ståsted, samt å få disse retningene til å samarbeide for å påvirke samfunnet og dets beslutningstakere.

Selv om Paulas forslag om fokus på gjenopp- retting av relasjoner kanskje ikke er så radikalt, danner det et utgangspunkt: en plattform for videre diskusjon om hva alt dette innebærer, i teologisk forstand, for alle som berøres av saken. Vår refleksjon kan styrkes gjennom etableringen av flere teologiske rammeverk eller perspektiver for innspill både til rike land og utviklingsland; for at førstnevnte kan bruke mindre og ta mindre ansvar, og for at sistnevnte kan lære av de utviklede landenes feil og tilstrebe et moderat – og ikke overdrevent – utviklingstempo.

Rapportens forsøk på å se klimautfordringen fra ofrenes synsvinkel er helt klart prisverdig. Mange av oss, teologer inkludert, har en tendens til å tilnærme oss spørsmål om mennesker og sosialt liv ut ifra de innsiktene samfunnsvitenskaper og andre disipliner gir oss. Paula ser klimaspørsmålet i lys av formaningen om å få øye på Kristus blant de sultne, nakne og hjemløse. Hennes bidrag er et ærlig forsøk på å undersøke det teologiske grunnlaget for kristent engasjement.

Hun unngår også en vanlig fallgrube i mange diskusjoner om økologiske spørsmål – den obligatoriske kritikken av vestlig kristen antroposentrisme. Målet hennes er ikke å utvikle en økoteologi. I stedet ønsker hun å finne teologiske innfallsvinkler til klimautfordringen, og forsøker å se på den som et spørsmål om rettferdighet og relasjoner. Derved understreker hun hvor avgjørende rettferdighet er for alle aspekter ved mellommenneskelige forhold og hvor viktig det er å se livet som en vev av forbindelser.

TO BETRAKTNINGER OM RAPPORTEN

1. Selv i en tilnærming til klimautfordringen som et spørsmål om rettferdighet, kan vi ikke unngå å måtte forholde oss til begreper som

«menneskelig selvforståelse» og «synet på de andre», særlig med hensyn til privilegerte og sårbare posisjoner. Ethvert forsøk på å se globale utfordringer som fattigdom, sykdom, underernæring, miljøkatastrofer, krigføring

Selv om havet har sunket mot normalt nivå etter flommen, må Anjali og Prit Sharona bruke flåte for å komme seg rundt i Tepora utenfor Dhaka i Bangladesh. (Foto: Arne Grieg Riisnæs/Kirkens Nødhjelp)

i verden vi befinner oss – vil avsløre at noe er fundamentalt galt med måten vi forstår oss selv og andre på. Følgelig må vi, selv om vi legger den kristne antroposentrismen til side i denne omgang, forholde oss til de antropologiske forutforståelsene som gjør noen mennesker og miljøer mer sårbare for misbruk og utbytting. La oss ikke glemme kolonisering og slavehandel, for å nevne noe.

2. En av utfordringene vi står overfor i kampen mot urett og strukturell synd, er fraværet av et klart mandat i evangeliene. Jesus sa: «Elsk din neste», «Gå ut og gjør alle folkeslag til mine disipler», og så videre. Kristne har ofte unnlatt å sette rettferdighet på dagsordenen og ta inn over seg hva frelse ved Kristus betyr i et videre perspektiv; dette av frykt for å miste godene (oppstått som følge av urett!) i denne verden som de er del av. Vi må altså videreutvikle begreper om kollektiv synd og frelse.

MOT EN ØKOSENTRETT SPIRITUALITET

I et såkalt kosmisk teologisk paradigme vil mennesket alltid – og utelukkende – stå i relasjon til Guds skaperverk i sin helhet. Den indiske teologen A. P. Nirmal har tatt til orde for et slikt nytt teologisk paradigme, der teologiens viktigste aspekt ikke er det menneskelige, men det kosmiske. I boka *Ecology and development: Theological perspectives* fra 1991 understreker Nirmal at det er tre dimensjoner i «det kosmiske paradigmet: Økologi, økonomi og økumenikk», og disse dimensjonene blir bestemmende for en kosmisk *teologisk* paradigme, mener han. Det er likhetstrekk mellom Arvind Nirmals og Paula Cliffords tilnærminger, i det at begge vektlegger rettferdighet og setter en teologisk agenda som inkluderer forhold som omsorg, forvaltning, ansvar, forpliktelse og Guds løfte overfor sitt skaperverk. I Nirmals tenkning blir Kirken som

verdenssamfunn og de lokale menighetene bestanddeler i «Guds mikrokosmos», og kjennetegnes ved at de står i uløselig forhold til hverandre.

Spørsmålet om rettferdighet og likhet er avgjørende og bør stå sentralt i diskursene om bærekraftig økonomisk utvikling, miljøvern og sosiale rettigheter som ligger til grunn for verdenssamfunnet. I begrepet om økologisk rettferdighet ligger det at alt levende må bevares og styrkes dersom våre relasjoner skal være rettferdige, og at menneske og natur dermed er konstant forbundet med og avhengige av hverandre. Økologisk rettferdighet innebærer at vi åpent anerkjenner den økologiske krisens dype røtter og nettopp tar relasjonen mellom mennesket og naturen i betraktning. (Tilhengere av «dypøkologien», blant annet representert ved den norske filosofen Arne Næss, har tatt til orde for radikal nytenkning av menneskelig atferd). Eller som Bas Wilenga skriver i boka *Towards an eco-just society*: «Når mennesket blir plassert i sentrum og på toppen av hierarkiet, gir det store skadevirkninger; en slik modell bør erstattes av 'biosentrisme' eller 'biosentrisk egalitarisme'».

DEBATTEN OM ØKOLOGISK GJELD

Skadene på liv og livsvilkår forårsaket av Det globale Nords økologiske politikk, og følgene den medfører for Det globale Sør, har blitt gjort til gjenstand for stadig flere analyser.

Levestandarden i de industrialiserte landene i Nord har vært mulig som følge av den massive strømmen (og utnyttelsen) av ressurser – inkludert arbeidskraft – fra utviklingslandene i Sør: fra Afrika, Latin-Amerika og Asia. Et kort blikk på utviklingen av forbruksmønstre viser et alarmerende misforhold: Mens bare 25 prosent av verdens befolkning holder til i Nord,

kontrollerer og forbruker de rundt 75 prosent av ressursene. Dette misforholdet er formet av politiske og økonomiske strukturer; blant annet bidrar den ubalanserte globaliseringen til å støtte og opprettholde rike lands posisjon gjennom nykolonialistisk politikk. En rapport fra FNs utviklingsprogram (UNDP) fra 1998 viser til det faktum at rundt 20 prosent av verdens befolkning, bosatt i høyinntektsland, står for 86 prosent av forbruksøkonomien. Den rikeste femdelen bruker 58 prosent av energien og står for 53 prosent av verdens utslipp av karbondioksid, mens de fattigste står for bare 3 prosent.

Debatten om såkalt økologisk gjeld – et uttrykk som stammer fra en søramerikansk frivillig organisasjon – tar utgangspunkt i tanken om at de rike og industrialiserte landene (og deres allierte i Sør) må ta ansvaret for skadene på Jordas miljø. Rike land må vurdere skadeomfanget og kompensere for problemene de har forårsaket i land i Sør. Ifølge sammenslutningen «Southern People's Ecological Debt Alliance» er kravet om tilbakebetalingen av økologisk gjeld «den mest konsistente og legitime posisjonen» sett i forhold til alliansens mål, som er:

- at det settes en stopper for en utviklingsmodell som ødelegger livet på jorda,
- at det blir slutt på den urettmessige strømmen av energi, natur- og finansielle ressurser fra Sør til Nord,
- at utenlandsgjeldens illegitime natur blir gjort tydelig.

Det viktige med begrepet om økologisk gjeld er at de fattige er hovedkreditorer, mens de rike er skyldnerne. Dette argumentet bidrar ifølge Sanjay Khatua i alliansen til å holde regjeringer og selskaper ansvarlige. For alliansen innebærer

veien videre utvikling av alternativer til «det neolibérale paradigmet gjennom forskning, aktivisme, lobbyvirksomhet og alliansebygging, samt kritikk av politikk og lovgivning» med mål om «en økologisk gjeldfri verden».

REALITETER FRA ASIA: GLOBAL OPPVARMING ER IKKE ET ALTERNATIV

Fra et asiatisk/indisk perspektiv har utfordringen ved global oppvarming og klimaendringer å gjøre både med forutsetninger for og trusler mot menneskers levekår. I en reportasje fra 5. juni i år understreker magasinet *The Economist* at isbre-landskapet både i den kinesiske og indiske delen av det tibetanske platået er opphav til de store elvesystemene i Kina og i Sørøst- og Sør-Asia: Yangze og Den gule flod (Huang He), Brahmaputra, Indus, Mekong og Salween. Beregninger viser at levekårene til rundt 1,3 milliarder mennesker er forbundet med disse elvesystemene. Det antas at nedsmeltingen av disse isbreene i løpet av de neste 20-30 årene vil gjøre de hovedsakelig landbruksbaserte samfunnene her mer avhengige av regn, ifølge magasinet. Dette vil også medføre endringer i sykluser for produksjon av og tilgang til ressurser.

Klimaendringene berører dermed både mennesker og jorda de lever av. Både India og Kina stemples i tillegg som «klimaverstinger», særlig på grunn av deres energiforbruk. Målet for disse to store aktørene er en reduksjon i forbruket. En annen utfordring er ifølge samme *Economist*-artikkel «effekten av kinesisk – og også indisk – kull: Kina og India har verdens henholdsvis tredje og fjerde største reserver, selv om mye av Indias kull under dagens omstendigheter ikke er tilgjengelig, grunnet vern av skog og bosetting». Men kan Asias økonomier overleve en debatt om produksjon og forbruk av energi

uten at det finnes alternativer til opprettholdelse av disse landenes liv og eksistensgrunnlag? Den økologiske debatten om utvikling må ta utgangspunkt i de etiske argumentene for at India og andre utviklingsland har rett til utvikling. Spørsmålet om hvordan Det globale Nord bør samarbeide med landene i Sør, basert på tydelige utviklingsstrategier, må her stå sentralt.

Andre tilnærminger til dette spørsmålet kan være nyttige i den grad de anerkjenner potensialet for lavere energiforbruk. Som *The Economist* påpeker, er India verdens fjerde største produsent av vindkraft. Potensialet for solenergi er større her enn i noe annet land, med unntak av USA. Og gjennom systemet med Grønne utviklingsmekanismer (CDM), kan selskap i rike land fordele sin forpliktelse til å kutte i karbonutslipp ved å finansiere tiltak for utslippskutt i fattige land. Det er oppmuntrende å se at både Kina og India har gjort god bruk av systemet. Ifølge *The Economist* har Kina tiltrukket seg størstedelen av finansieringen, 5,4 milliarder USD, eller 73 prosent av totalsummen, mens India på andre plass ligger et stykke bak, med 445 millioner USD eller 6 prosent av totalen.

Dette er vel og bra. Men raskt smeltende isbreer, regnvær og flom på tvers av årstidene, ørkenspredning og økende havnivå peker i retning av at lite ennå er gjort og ønsker og drømmer foreløpig befinner seg i det blå. I hvilken retning går utviklingen? Kan hele samfunn få merkelappen «klimaflyktninger» i nær framtid?

For Indias vedkommende må spørsmålet om balansen mellom natur og menneske ses i sammenheng med landets forankring i jord-

bruket og den raske industrialiseringstakten. Relasjonen til naturen kan ikke utelukkende baseres på nylige erfaringer med klimakrisen – dette forholdet har også utviklet seg i takt med en særegen religiøsitet der naturen settes i sentrum. Jorda og dens livsformer er alle hellige. Riktignok kan ikke denne religiøsiteten gi svar på alle spørsmål krisen reiser i vår samtid. Som Bas Wilenga har uttrykt det i boka *Towards an eco-just society*: «De [de hellige tekstene] har ikke løsninger på våre problemer med global økologisk krise, forurensing og forringelse av ressurser. De snakker om mennesket og naturen og springer ut fra tidligere erfaringer i ulike kontekster. Imidlertid er det ingen grunn til å begrense gyldigheten av slike tekster til den konteksten de oppsto i for lenge siden, og som ikke er vår. Inngående tolkning av tekstene kan gi oss innsikter og paradigmer som er relevante for vår tid. Både Bibelen og urfolks kunnskap om økologiske forhold er fremdeles relevante for oss i dag.»

Debatten om den økologiske krisen i India er også nøye forbundet med diskusjonen om kastesystemet. Relasjonen mellom de fattige, dalitene, og stammefolk (ofte kalt adivasier) – samt kvinnene – og deres omgivelser er de første ofrene for miljødeleggelse. Det er nødvendig å ta inn over seg og arbeide for en tilnærming til debatten om økologisk rettferdighet som inkluderer sosiopolitiske, økonomiske og økologiske dimensjoner (George Mathew Nalunnakkal har i sin bok *Green liberation: Towards an integral ecotheology* tatt til orde for et slikt perspektiv). Klimaendringene er oppsamlingspunkt for alle former for urettferdighet, og endringer på dette området vil medføre endringer også andre steder.

Som et skritt på veien mot en integrert økoteologi i et språk som peker forbi det eksistensielle, vil jeg avslutte med et eksempel på bildebruk og tradisjonelt gudsspråk fra en asiatiske kontekst. Et slikt bilde på Gud blir tegnet av Masao Takeneka i boka *God is rice*, der Gud nettopp forestilles som ris. Ifølge Takeneka er denne forestillingen «svært relevant i en samtid preget av fattigdom, urett og økologisk krise – og særlig atomtrusselen mot fred». I denne bildebruken ses Gud som inkarnert i og gjennom riskornet. Dette blir et mektig symbol på indisk-asiatisk etos og kultur, og en stedsspesifikk måte å forestille seg Gud på, skriver George Mathew Nalunnakkal i *Green liberation*. Bildet peker på noe bortover ris som et produkt, på det guddommelige. Sett i lys av bildet ville bønnen Fadervår lyde «Gi oss i dag vår daglige ris» – en krystallklar oppfordring til Gud om å manifestere seg i den daglige kampen for rettferdighet og mat. Dermed peker bildet på naturens relasjon til forestillingen om Guds bilde (Imago Dei!) – og til den menneskelige eksistens.

KILDER

1. Bas Wilenga: *Towards an eco-just society*, Centre for Social Action, Bangalore, 1999.
2. Daniel Chetti (red.): *Ecology and development: Theological perspectives*, UELCI-Gurukul forlag, 1991.
3. George Mathew Nalunnakkal: *Green liberation: Towards an integral ecotheology*, ISPCK/NCCI, 1999.
4. Sanjay Khatua, Stanley Williams: *Ecological debt: WCC study* (<http://www.deudaecologica.org/publicaciones/Chapter5>).
5. Southern Peoples ecological Debt Alliance, <http://www.ecologicaldebt.org/>
6. Melting Asia: *The Economist*, 5. juni 2008, trykt utgave.

UBUNTU, SYND OG BEKJENNELSE

KLIMAKRISEN SETT FRA ZAMBIA

Respons på rapporten 'Skaperverkets sukk og lengsel'

Rolita Machila
Teolog
Det Lutherske Verdensforbund

Med denne artikkelen prøver jeg å rette søkelys mot innsikter i Paula Cliffords rapport – noen fordi de er interessante, andre fordi jeg mener de bør erstattes av mer givende og anvendbare perspektiver, sett fra mitt ståsted. Klimaendringer er - og bør være - uløselig knyttet til spørsmålet om rettferdighet. Likevel bør vi ta i betraktning rammene for denne rettferdighetstanken: Den framstår som svært antroposentrisk, en karakteristikk som samtidig utfordrer vår tids moral og kultur.

Klimaendringer er ikke *bare* et spørsmål om rettferdighet, men også om moral, etikk og kultur. Perspektivet på den uretten som påføres andre fellesskap bør utvides ytterligere; å begrense dette til menneskelige fellesskap er i seg selv å begå urett mot andre deler av skaperverket som også har lidd i den tiden som nå er, men som skal «få den frihet som Guds barn skal eie i herligheten» (Rom 8:21). Også andre skapte fellesskap eller samfunn må leve, og tar vi ikke deres livssfærer i betraktning, begår vi urett. Liv og rett til liv bør ikke begrenses til menneskesamfunnet, men også gis til andre skapninger. For meg framstår Paula Cliffords rapport dermed som svært velformulert, men i en viss forstand selvsentrert. Den vier stor plass til andre teologers syn på skapelsen; likevel beg-

renser den – på sitt eget sett og vis – livet som er gitt Guds barn til bare å gjelde menneskesamfunnet. En slik livsanskuelse får mennesket til å føle seg overlegent, i siste instans også overfor skaperen. Menneskeheten blir så selvbevisst at den glemmer sin egen posisjon som skapt og medskaper. Fornemmelsen av tilværelsen som en vev av forbindelser har dødd hen i oss mennesker. I stedet har vi overforbrukt jorda som om den var et ressurslager, uten engang å tenke på vår egen fortsatte eksistens. Vi mennesker har ikke hatt respekt verken for begrensningene i ressursene rundt oss eller i oss selv.

Som en pastor i menigheten min i Zambia sa det: Det er ikke «miljøet» som ikke er bærekraftig.¹ Det er noe langt mer enn det, noe i retning av livet-slik-vi-kjenner-og-har-kjent-det. Slik blir «miljøkrisen» et tegn på kulturelle mangler: Manglende evne til å la nåde og menneskelighet styre våre anstrengelser, og til å la respekten for begrensningene i mennesket og resten av naturen styre livene våre der vi lever dem.²

Menneskeheten har en særegen plass i Guds skaperverk. Menneskets potensial er stort, både til å skape og ødelegge. Situasjonen i dag er tydelig uttrykk for at vi gjør mer for å skade naturen enn å bevare den i utviklingens

navn. Utvikling er et paradoksalt fenomen i den forstand at vi, gjennom å skape noe ut fra ressursene som finnes, kan ende opp med å bryte ned de samme ressursene. I artikkelen *Development from the Perspective of the Environment* kommer Andrew Warmback med følgende advarsel:

I våre omgivelser er det nok ressurser til å skape en utvikling som kan dekke folks behov. Men dersom ressursene påføres irreversibel skade eller utnyttes i større hastighet enn at de kan fornye seg selv, settes framtidig liv i fare. Derfor er de holdningene vi som mennesker har overfor resten av skaperverket så avgjørende.³

Som afrikaner kan jeg slutte meg til Alistair McGrath og hans beskrivelse av det han kaller «tap av respekt». Respekten for naturen er en svært viktig del av tilværelsen i Afrika. På et overordnet plan oppstår det kriser i afrikaneres tro når enkeltmedlemmer eller samfunn som helhet begår onde eller umoralske handlinger. I det tradisjonelle religiøse systemet ble et offerlam slaktet for å mildne raseriet hos høyere makter, som kunne påføre samfunnet straff. I denne prosessen ble forfedrene kalt som vitner: Det var de som kunne formidle kunnskap til nåværende generasjoner og veilede dem på sannhetens vei. Forfedrene ble påkalt for å minne folk om konsekvensene dersom enkeltmedlemmer oppførte seg i strid mot fellesskapets tro og verdier. Men for afrikanerne var det ikke forfedrene som påførte dem straff; snarere kom straffen direkte fra ånden i det høyeste.

I afrikansk kultur har dom og straff derfor vært en nøkkel til forståelsen av rettferdighetsbegrepet. Enn videre har dom og straff blitt sett som direkte uttrykk for hvem som er skyldig og uskyldig. Dersom noen gjorde noe galt, ville det

også skje noe galt med vedkommende, mens ingen ulykker – verken kriser, sykdom eller død – kunne ramme en uskyldig person. I afrikansk kultur har endelig rettferdighet blitt sett på som utenfor menneskets rekkevidde og har blitt håndhevet av ånden i det høyeste. Enhver som ble funnet skyldig, kunne – etter å ha tilstått sin ugjerning – ofre et dyr i nærvær av andre fra fellesskapet, for å hindre at straffen ble iverksatt. Forfedrene var i denne prosessen bare til stede for å påminne om den riktige levemåten.

Forfedrene ble altså ikke *tilbedt* i tradisjonelle afrikanske miljøer; de ble hedret som medlemmer av fellesskapet. De er borte, men likevel «til stede blant oss» gjennom et transcendent fellesskap. Tidligere tiders afrikanere hadde egne måter å videreføre dette samværet på, men det innebar ikke tilbedelse. Forfedrene ble snarere respektert som beskyttere av samfunnet. Dette forholdet var viktig og bidro til å opprettholde relasjonen mellom Gud og menneske, mellom Gud og naturen – og mellom mennesket og naturen.

Men dette er ikke tilfellet i de fleste afrikanske samfunn i dag, ettersom afrikanerne henfalt til dumheter og uvitenhet da koloniherrene – de såkalt siviliserte – ankom. Det at afrikanere skal gjenoppdage respekten for naturen, opparbeide seg kunnskap om sitt miljø og arbeide med jorda, blir nå sett på som en tilbakevending til det primitive, som om sivilisasjonen i dem da ville dø bort. I dag har globaliseringen slått rot i den «globale landsbyen», og alle ser ut til være fanget i jaget etter større profitt. For å bøte på fattigdommen deres mektige storebrødre i sin maktkamp har påført dem – og for å kunne overleve – tyr afrikanerne til rovdrift på egne ressurser. Dette må vi i vår kritiske teologiske og etiske refleksjon om rettferdighetsbegrepet

forholde oss til. Klimaendringer er ikke vårt århundres eneste problem, men et samlepunkt der alle andre former for urett åpenbares.

Hvis vi skal se på klimaendringer som et spørsmål om rettferdighet, er det mitt syn at rike land har en tilståelse å komme med overfor verdenssamfunnet. Med mindre disse landene betaler den økologiske gjelden de er opphav til, vil jordas fortsatte eksistens sveve i det usikre. Fordi Kristus er det siste offer, er sann bekjennelse og en fullstendig endring av vår livsførsel den beste veien å gå dersom vi skal lykkes i å skape orden i eget hus. Dette betyr ikke at vi skal bli et *selvbevisst* samfunn, men et angrende et.

I naturen åpenbares virkelig noe sant om Gud. Derfor kan innfødtes levemåter på et vis hjelpe oss til å se kritisk på klimaendringer og konsekvensene av dem. Er ikke det vi er vitne til nå et tegn på Guds vrede over vår manglende menneskelighet, at vi har mistet vår moral og kultur? Som afrikaner vil jeg hevde at vi i dag har glemt bort skaperverkets opprinnelige vev av forbindelser; i stedet prøver vi å skape vår egen levemåte – som ikke er bærekraftig.

Det tradisjonelle afrikanske og humanistiske *ubuntu*-konseptet, og andre perspektiver som de vi finner hos samefolket, er de best egnede til å tenke nytt om hvordan vår verden bør være å leve i. Hver av oss er den vi er på grunn av *andre*; uten dem er vi ingenting. Menneskenes livsopphold er avhengig av alt som er skapt, og det er denne veven som må opprettholdes i verden i dag. Naturen er ikke en passiv størrelse – den gir liv, men uretten den har blitt påført, gjør at den har mistet sin livgivende kraft. Når naturen blir misbrukt på denne måten, finnes det ingen framtid for noen del av skaperverket.

Klimarettferdighet handler om å etablere rettferdige mekanismer, om å ta avgjørelser, handle, dele byrder og holde hverandre ansvarlige, for å hindre, bøte på og tilpasse oss til klimaendringer. Det handler ikke bare om at mennesker i rike land skal hjelpe andre som er sårbare med å tilpasse seg, men hvordan hele den skapte verden skal bevares, hvordan alt som er skapt kan opprettholdes. Det er et altomfattende spørsmål om moralsk og sosial oppvåkning, men som dypt berører våre hjerter og kaller oss til virkelig å forandre oss.

Hvis vi skal kunne overskride det antroposentriske i vårt tilsvaret til krisen vi står overfor, må vi se på rettighetstilnærmingen på nytt i lys av en strategi jeg vil kalle «forurensere betaler». Mennesker i såkalte «utviklingsland» eller «underutviklede land» har – som Cliffords rapport også slår fast – rett til å utvikle seg; dette kan ikke klimakrisen endre på. Men utsiktene til at utslippene skal nå toppen i løpet av neste tiår, har ingenting med rettferdighet å gjøre. Hvis så skjer, hva slags følger får det for andre deler av verden, der det allerede er svært varmt og folk lever under umenneskelige forhold? Lite eller ingenting av vegetasjon overlever, fordi det faller for lite regn til at avlingene overlever. Vi bør kritisk reflektere over hvilke følger denne utviklingen vil få for tilførselen av mat på steder der folk allerede nå er i store vansker.

Rettighetstilnærmingen vil tillate land som trenger videre utvikling å fortsette med sine forurensende utslipp, til tross for at de har mulighet til å kutte i dem. Fordi de trenger utvikling, har de rett til å ta i bruk ressursene de har rådighet over. Sett fra et rettighetsperspektiv: Dersom folk i rike land kan spise mer enn fire måltider daglig, mens folk i enkelte

Sandstorm i Kerkebet. Tre kvinner prøver å skjerme seg mot den piskende vinden.
(Foto: Olav A. Saltbones/Kirkens Nødhjelp)

afrikanske samfunn bare knapt har nok til ett måltid i løpet av to eller tre dager – hvorfor skal ikke slike samfunn ha rett til å forbedre sin egen levestandard? For meg blir dette derfor et spørsmål om de energiressursene verden i dag gjør bruk av. Velstående samfunn må begynne å kutte i sine utslipp, mens de såkalt «underutviklede» samfunnene må bruke alle energiressurser i sin utvikling. Først når også disse samfunnene har blitt satt i stand til å håndtere situasjonen, kan vi begynne å snakke om fordeling av ansvar. En slik endring i livsførsel er det vi kan kalle en sann bekjennelse. Med den kan verden som helhet bringes tilbake på riktig spor, fordi virkelig rettferdighet da vil råde.

Vi må revurdere den teologiske forståelsen av synd, fordi dette kan hjelpe oss med reparere hullet i skapelsesveven. Synd kan ikke bare ses på som et brudd på relasjonen med Gud, men også som manglende evne til å opprettholde en varig relasjon til naturen. Bare om vi mennesker forstår at vi er jordiske vesener, kan vi

vise sann respekt og omtanke for naturen og omgivelsene.

Avslutningsvis vil jeg gjerne sitere pastor Chana i Den evangelisk-lutherske kirke i Zambia, som i sin artikkel *Climate Change – a global crisis* sier, etter å ha diskutert temaer knyttet til klimaendring, at han har kommet fram til at menneskeheten som helhet burde involvere seg i utviklingspraksis i et dialogisk handlingsperspektiv. Gud er alle tings skaper, men vi er alle satt til å være bevarere og medskapere sammen med Gud. Spesielt viktig er det at kristne bruker sitt kall til fulle. Det kristne fellesskapet må slåss sammen med de undertrykte massene, mot den egoistiske mangelen på forståelse for konsekvensene av klimaendringer: for umenneskeligjøring som åpner opp sårene forårsaket av slaveriet, utnyttning, kolonialisme og alle andre undertrykkende systemer. Det hviler på hver enkelt av oss å bidra til gjenoppbyggingen av den verden vi lever i på en meningsfull måte.

KLIMAKRISEN, ØKOLOGI OG RETTFERDIGHET

Respons på rapporten 'Skaperverkets sukk og lengsel'

Tore Johnsen
Stiftskappelan
leder i Samisk kirkeråd

Nedenfor følger en respons på 'Skaperverkets sukk og lengsel'. Responsen går i liten grad inn på detaljer i dokumentet, men kommenterer noen grunnleggende premisser som den teologiske argumentasjonen i dokumentet synes å hvile på.

Dokumentet 'Skaperverkets sukk og lengsel' er et profilert teologisk dokument om klimaendringer og utviklingshjelp. Etter å ha lest det, står én ting meget klart: Klimaendringene er et *rettferdighetsspørsmål* og må behandles som det – også *teologisk*. Det er de fattige som rammes aller hardest av klimaendringene, samtidig som de har gjort minst for å forårsake problemet. Dette er det vanskelig å være uenig i.

Der dokumentet formulerer seg spesielt i forhold til rettferdighets- og fordelingsaspektet ved klimaendringene, har dokumentet flere gode innspill. Det er naturlig å utvikle en teologi knyttet opp til frigjøringsteologiske perspektiver, der man tar på alvor syndens strukturelle dimensjon, vektlegger handlingsdimensjonen i oppstandelsesbudskapet, utvikler en korsteologi og understreker kirkens profetiske rolle. Undertegnede har sans for disse innspillene, men stiller spørsmål ved om håpsteologien som utvikles knyttes for ensidig til menneskets vilje til å handle og dermed står i fare for å reduseres

til kristen aktivisme. Her savner undertegnede en mer teologisk forankring av håpet.

Dokumentet bruker mye energi på å hevde at den teologiske tilnærmingen til klimaspørsmålene har lidd under en betydelig skjevhet. Klimaendringene er behandlet først og fremst i tilknytning til den kristne miljøbevegelsen (Christian environmentalism), hevdes det. Dokumentet har utvilsomt et viktig poeng i sin påpekning av at kristen miljøverntenkning alene er et for smalt spor for en adekvat teologisk tilnærming til klimaendringene: "[...] Christian environmentalism teaches us something about the relationship between God and humans, God and nature, and human beings and nature. It does not, however, show us anything about the *relationships between human beings themselves* – which is crucial in discussing the unjust effects of climate change [...]" (min utheving) Denne påminnelsen bør være tankevekkende for alle som befatter seg teologisk med klimaspørsmålene, inkludert for meg selv.

Fra denne berettigede påpekningen, synes jeg imidlertid at dokumentet raskt beveger seg til en motsatt ytterlighet, noe som etter undertegnades mening fremstår som dokumentets store *svakheter*. I stedet for å lete etter muligheter for å "forsone" den påståtte teologiske spenningen mellom

Bulanda Thamae jobber for kunsthåndverksprosjektet i Gantsi. I Kalahari viltreservat kjemper san-folket for at de skal få bo og jakte på forfedrenes jord. (Foto: Håkon Listerud/Kirkens Nødhjelp)

økoperspektivet og rettferdighetsperspektivet, formuleres dokumentet på en måte som tjener til å sementere et slikt motsetningsforhold. Dette oppleves som lite fruktbart. Dokumentet synes generelt å bære preg av at det gis et forenklet og fortegnat bilde av kristen miljøtenkning og økoteologi.

En av anklagene som rettes mot den kristne miljøbevegelse er at den har laget et skille mellom mennesket og naturen, og dermed oversett den nære interaksjonen og samhørigheten mellom menneske og natur. Dette problemet er imidlertid ikke skapt av den kristne miljøbevegelsen! Det oppstod under renessansen uttrykt gjennom det antroposentriske verdensbildet hvor mennesket ble oppfattet som hevet over, og noe kvalitativt annet enn naturen. Dette har preget mye av vestlig filosofi, vitenskapssyn og teologi siden. Dette er med andre ord ikke et teologisk problem skapt av den kristne miljøbevegelsen, men et problem denne bevegelsen har vært hemmet av, og nyere økoteologi har forsøkt å komme til rette med. Dokumentet gir altså Christian environmentalism skylden for noe den ikke har skylden for. Dersom anklagen om å skape et teologisk skille mellom menneske og natur hadde vært framsatt som en påpekning av en grunntendens i *vestlig teologi generelt*, ville jeg imidlertid delt oppfatningen.

I dokumentet sies det eksplisitt at man forsøker å komme til rette med miljøbevegelsens påståtte skille mellom menneske og natur, gjennom å formulere en såkalt "relasjonell teologi". Her er målet å reetablere interaksjonen og samhørigheten mellom menneske og natur teologisk. Jeg deler dette anliggendet ut fra et økoteologisk perspektiv og ut fra urfolks tradisjonelle tenkning om relasjonen mellom menneske og natur. Nettopp derfor opplever jeg dokumentets teologiske grep i denne sammenhengen som ganske overraskende. Den teologiske løsningen som dokumentet lanserer, består nemlig i å legge naturen nærmest fullstendig inn under menneskets domene. Naturen fremstilles som noe som er til for mennesket. Dette kommer tydelig fram for eksempel i dokumentets bruk av Karl Barth som sannhetsvitne.

'The purpose and therefore the meaning of creation is *to make possible the history of God's covenant with man* which has its beginning, its centre and its culmination in Jesus Christ. The history of this covenant is as much the goal of creation as creation itself is the beginning of history.' (min utheving) (s 8)

Hensikten og meningen med naturen er altså å muliggjøre Guds paktshistorie med *mennesket*.

Dermed gis naturen kun en *instrumentell* verdi i forhold til mennesket. Dette fører også til en, etter mitt syn, ganske underlig fortolkning av Rom 8,23-24, som i tillegg gjøres til nøkkeltekst, jf dokumentets tittel: 'Skaperverkets sukk og lengsel'. Denne teksten er ikke uvanlig å bruke i *økoteologisk* sammenheng for å begrunne at Guds frelseplan ikke bare har mennesket som sitt mål, men omfavner hele skaperverket. Da brukes bibelverset som en *motvekt* til en ensidig antroposentrisk tenkning om forholdet mellom Gud-menneske-skaperverk, og utsagnet om at "skaperverket stønner og lider" tolkes som et uttrykk for den lidelse som mennesket har påført skaperverket. I det foreliggende dokumentet tolkes dette imidlertid i helt motsatt retning: Naturens lidelse er ikke "dens egen" så og si, men en slags solidarisk respons og medlidelse med det lidende og fattige mennesket (s 8). Her blir altså bibelstedet gjenstand for en ekstremt antroposentrisk tolkning.

Dette synliggjør, etter mitt syn, noe av dokumentets paradoks. Man beklager den kristne tradisjonens markante skille mellom menneske og natur, og gjør det til et uttrykt mål å komme til rette med dette. Samtidig synes man å ha en grunn forståelse av årsakene til dette problemet. Dermed ender man opp med å "løse" problemet ved å gripe til enda mer av det som har bidratt til problemet: nemlig teologisk antroposentrisme.

Dokumentet bærer preg av å sette rettferdighetstenkning og økoteologisk tenkning opp mot hverandre i en grad som virker unødvendig. Undertegnede spør seg selv om ikke også en del av den bibelteologiske refleksjonen leses inn i et slikt motsetningsforhold. Dokumentet lanserer en såkalt 'relational theology' som et alternativ til 'Christian environmentalism', hvor det hevdes at den første er uttrykk for en nytestamentlig teologi, i motsetning til den siste som er uttrykk

for en gammeltestamentlig teologi. Jeg spør meg selv om dokumentet her opererer med forenklinger som ikke yter full rettferdighet til det bibelske materialet.

Dokumentet er et forsøk på å formulere et teologisk grunnlag for bistandsarbeid. En slik grunnlagstenkning bør imidlertid også ta høyde for det tverrkulturelle feltet som bistandsarbeid foregår i. I denne sammenheng stiller jeg meg spørsmålet om ikke dokumentets sterke antroposentriske aksent også kan sees som et utslag av et *eurosentrisk perspektiv* som kan underminere lokale kulturers måteråseforholdet mellom Gud, mennesker og natur på. Dette vil for eksempel være en aktuell problemstilling der det dreier seg om bistandsprosjekter i forhold til urfolk.

Konkluderende vil jeg si at der dokumentet formulerer seg mer avgrenset i forhold til rettferdighets- og fordelingsproblematikken i klimaspørsmålet, leverer dokumentet flere gode ansatser til utviklingen av en teologisk grunnlagstenkning for bistandsarbeid. Etter undertegnades mening har dokumentet også et godt poeng der det hevdes at miljøverntankenalene er et for smalt spor til å utvikle en kristen teologi i møte med klimaendringene. Undertegnede er imidlertid grunnleggende uenig i hvordan økoperspektivet og rettferdighetsperspektivet spilles opp mot hverandre i dokumentet, og synes at den teologiske analysen og refleksjonen som utvikles rundt dette er mangelfull. Utfordringen for en kristen teologi i dag er etter mitt syn ikke å spille disse to perspektivene ut mot hverandre, men skape en bærekraftig teologi som greier å integrere begge disse perspektivene på en troverdig måte. Dessverre bidrar det foreliggende dokumentet ikke til dette.

KJÆRLIGHETEN SOM DRIVKRAFT TIL ENDRING

Respons på rapporten 'Skaperverkets sukk og lengsel'

Jan Olav Henriksen,
Professor ved
Menighetsfakultet

De følgende bemerkningene er å anse som et foreløpig tilsvar til noen av temaene rapporten «Skaperverkets sukk og lengsel» tar opp. De er på ingen måte uttømmende, men vil være forslag til elementer i en videre refleksjon rundt dette altoverskyggende temaet.

KLIMAENDRINGER SOM SPØRSMÅL OM RETTFERDIGHET? RETTFERDIGHET INNENFOR ET TEOLOGISK RAMMEVERK

Å se klimaendringer som et spørsmål om rettigheter er et fruktbart og nødvendig perspektiv som ofte blir oversett i dagens offentlige debatt. Etersom skyggesiden av Vestens forbrukssamfunn ikke utelukkende kan diskuteres i lys av dets konsekvenser for miljøet, er det svært viktig å rette søkelys mot spørsmålet om rettferdig adgang til godene vi deler som del av Guds skaperverk. Følgelig kan det å se skaperverket som Guds gave til menneskeheten som fellesskap tjene som innfallsvinkel til hvordan denne gaven bør fordeles, beskyttes og tas vare på.

Videre, gjennom å se på skaperverket som gave, en gave vi kan respondere ulikt på, trer det også fram en forståelse av hva som ligger forut for rettigheter og forut for rettferdighet: Det Gud har gitt, det Gud har gjort for og med menneskeheten og resten av skaperverket, er en betingelse for

det å snakke om rettigheter og rettferdighet. Tilsvarende kan all urett identifiseres ved måten mennesker responderer på det Gud har gjort og gitt. Hvis våre handlinger ødelegger Guds gaver eller forbeholder dem for de få, ødelegger vi også noe Gud har gitt i gave til *noen* – eller holder gaven borte fra dens rettmessige mottaker.

Ut fra dette perspektivet blir det tydelig at vi ikke kan begynne å snakke om rettferdighet uten å snakke tydelig om hvordan rettferdighet betinger en respons til Guds gaver. Fordi disse gavene er gitt med og i skaperverket, med og i fellesskap med andre, blir spørsmålet om hvordan vi skal møte klimaendringene et spørsmål om å møte det som truer Guds gaver – som jo er gitt som det som skaper selve fellesskapet.

Her trer den dypere meningen med den relasjonelle tilnærmingen som rapporten bygger på fram: Klimaendringene utfordrer det menneskelige fellesskapet i sin helhet, og ethvert forsøk på å løse problemet uten å ta i betraktning andres erfaring, uro og lidelse innebærer også at man i praksis ikke anerkjenner vår delaktighet i dette fellesskapet. Fordi fellesskapet omfatter andre så vel som oss selv, vil vår ringeaktelse av vår relasjon til skaperverket og andre også påvirke vårt forhold til andre og vår forståelse av oss selv.

Delwara Begum, er her sammen med mannen sin Abdul Motin, bor på sandøya Manushmara Char i Bangladesh. Delwara og familien ble nesten tatt av flom, men ble reddet i siste liten da de satt på taket på sitt eget hus. Flommen gikk helt opp til taket. Delwara engasjerte seg i en frivillig redningsgruppe etter dette.

Altså: Skapelse som en gave fra Gud knytter menneskene sammen. En teologisk tilnærming til klimaendringene innebærer at man tar på alvor at de ikke bare truer menneskets livsvilkår, men livet, slik det i dag utfolder seg i all sin rikdom og sitt mangfold. I forhold til spørsmålet om rettferdighet må derfor engasjementet for de fattiges helt konkrete vilkår ses i sammenheng med konkret handling på flere nivåer (overnasjonalt, nasjonalt, individuelt og i grupper og fellesskap) for å stanse og reversere den nåværende utviklingen. Videre må rettferdighetsperspektivet sette standarder for en mer rettferdig fordeling av byrdene forårsaket av klimautslipp, der de som er ansvarlige for størstedelen av utslippene også betaler prisen for det, i stedet for å overlate kostnaden til dem som verken har ressurser til å handle eller noen vesentlig del av ansvaret for situasjonen.

I det videre arbeidet med et rettferdighetsperspektiv på klimaendringer bør vi ikke forledes til å tro at dagens utfordring først og fremst er noe som har med de fattige å gjøre. Vi vil alle påvirkes av dem, men det er de fattige som for øyeblikket møter dem i størst grad. For å sette ting på spissen: Den nåværende situasjonen innebærer at vi nå kan se slutten på verden slik vi har kjent den de siste femti årene, og det er nødvendig med dramatiske endringer i alle deler av verden – og det straks. Endringer vil

skje enten vi responderer eller ei, men utfallet av endringene avhenger i det store og det hele av vår handling, nå og i umiddelbar framtid.

SITUASJONEN I DAG – ET RESULTAT AV SYND?

Det er svært fristende å se på dagens situasjon med hensyn til klimaendringer som *synd* – og det av forståelige grunner. Mengden av utslipp og liknende er i stor grad resultat av en vestlig forbrukerkultur basert på ulikhet i tilgang til de ressursene og godene som skal til for å ha et godt menneskelig liv. Men for å ta i bruk konseptet synd på en konstruktiv måte, der ikke bare fortiden blir sett på som syndig og gjenstand for fordømmelse, trenger vi en annen forståelse av synd. Nemlig synd som det som bryter ned og ødelegger relasjoner og ignorerer fellesskapet vi deler med resten av menneskeheten og skaperverket.

For å få en presis forståelse av dagens situasjon som synd, må vi derfor skille mellom uvitenhet og neglisjering. Endringene vi nå ser, var inntil for få år siden resultat av mangel på kunnskap om de langsiktige konsekvensene av menneskelig handling. Å karakterisere denne (nå tilbakelagte) uvitenheten som synd, er ufruktbart eller misvisende. Det gir oss ingen ytterligere forklaringskraft. På den annen side – gitt det vi nå vet – virker det legitimt å karakterisere neglisjeringen av konsekvensene av klimaendringer for vår neste og for miljøet som synd, fordi en slik holdning innebærer at vi handler mot bedre vitende. Fortsatt neglisjering av dem som rammes av situasjonen, er i prinsippet en sofistisert form for apartheid, der én del av menneskeheten indirekte sier at det er greit at andre lider på en måte vi ikke ville ha tolerert dersom det var vi selv som led.

Altså: Den manglende viljen i Vest/Nord til å gjøre alt som er mulig, og så fort som mulig, ser ut til å innebære noe som under visse vilkår kan fortjene betegnelsen *strukturell synd*. De fleste regjeringer møter situasjonen med kontinuerlig treighet, mer passivitet en aktivitet, inkludert forsinkelser, og tar dermed ikke på alvor den neste eller skaperverket som en gave fra Gud. *En slik holdning står også i veien for dannelsen og opprettholdelsen av motivasjon hos de mange enkeltmenneskene og gruppene som er villige til å møte utfordringen i dagens situasjon.*

GUD SOM TREENIG SKAPER OG STIFTER AV FELLESSKAP

Kristen teologi framholder Gud som den som gjenoppretter menneskelig fellesskap mellom grupper og personer, og mellom mennesker og Gud. Klimaendringene utfordrer oss til å tenke gjennom på nytt hva det vil si at Gud er alle tings skaper og kilden til liv. Rapporten «Skaperverkets sukk og lengsel» vektlegger dette gjennom en presentasjon og diskusjon av ulike tradisjoner og synliggjør dermed hvor rike de teologiske tradisjonene er med hensyn til å hjelpe med fortolkning av dagens situasjon. Dette skaper en kontekst for motivasjon og fortolkning, hvorfra kristne fra ulike denominasjoner kan få hjelp til å forstå dagens utfordringer og bli inspirert i sitt arbeid for endring og virkeliggjøring av et mer rettferdig og bærekraftig samfunn. Vår skandinaviske tradisjon har sin egen form for skapelsesteologi og gir oss tilgang til viktige ressurser som er velkjente for mange teologer og kirkeledere.

Kristne som ikke evner å se hvordan dagens tilstand er dypt forbundet med hans eller hennes tro på en treenig Gud, utfordres til å tenke gjennom hva det betyr å tro på Gud som skaper. En fruktbar måte å gjøre dette på er å åpne seg for fortellingene til folk som er rammet av klimaendringene. Folk som til nå har kunnet

nyte godt av Guds gaver og forsyn, men som ikke lenger er i stand til å gjøre det i samme grad, på grunn av endringene som finner sted. I så henseende tilbyr rapporten verdifull innsikt.

Men uavhengig av det viktige ved troen må kristne se klimaendringer som noe som ikke er behandlet i vår tradisjon – dette blir fortjenstfullt understreket i rapporten. Det er altså knapt tilstrekkelig kunnskap i den kristne tradisjonen for å hanskes med klimautfordringen. For å kunne forstå og takle utfordringen på en god måte må kristne være åpne for og la seg påvirke av kunnskap fra andre kilder enn sin egen tradisjon. Det er ytterst viktig å låne øre til miljøvernere, forskere og andre religiøse tradisjoner. I tillegg bør kristne godta åpent at de i denne sammenhengen har noe å lære av dagens naturvitenskap, og de bør ikke se denne vitenskapen som en utfordrer til deres eget livssyn.

KJÆRLIGHET SOM SVAR OG DØRÅPNER FOR HÅP

Situasjonen i dag og i umiddelbar framtid framstår for mange kristne som en der de lett kan henfalle til fortvilelse. Men det kristne budskapet om kjærlighet kan kaste viktig lys over hva det vil si å møte utfordringene. Vi kan kort oppsummere dette slik:

- Kjærlighet som overvinnelse av synd innebærer anerkjennelse av mitt fellesskap med resten av menneskeheten og skaperverket i sin helhet.
- Kjærlighet innebærer anerkjennelse av den neste og hans/hennes behov, og et krav om rettferdighet der rettferdighet forutsettes å være en måte å omgås skaperverket på som Guds gave til alle.
- Å elske er ikke bare å elske – det er fullbyrdelsen av plikten til å ha et håp om Guds framtid somen framtid hevet over menneskelig feilgrep, uvitenhet og neglisjering.

GÅ I FRED OG TJEN HERREN MED HELLIG URO

Tale Hungnes
medlem av Mellomkirkelig råd

ETT HOVEDMÅL FOR KIRKENS KLIMAENGASJEMENT

"Gå i fred og tjen Herren med hellig uro" lød utgangsordene i en gudstjeneste jeg deltok i for noen år siden. Ordene har fulgt meg siden, som en slags puls over det som er kirkens og kristnes oppdrag: Å leve i spennet mellom fred og hellig uro, mellom hvilen i vissheten om at Gud er sterkere enn dødskreftene og samtidig la seg utfordre til kamp mot dem. I klimasaken synes det mer meningsfullt enn noen gang: Livsgrunnlaget på jorden vil utraderes om menneskene ikke handler umiddelbart. Som kirke kan vi være optimister med et hellig håp om at livet kommer til å seire. Samtidig skal vi gå med hellig uro ut i verden og delta i kampen for at dette skal skje.

I denne artikkelen deler jeg noen refleksjoner rundt kirkens klimaengasjement. Mitt hovedintrykk har lenge vært at norske kirkers klimaengasjement preges av mye god vilje, men liten evne til å prioritere noen få områder for slik å skape gjennomslagskraft og reell forandring. Kirkens potensial som samfunnsendrende kraft forblir derfor uutnyttet fordi engasjementet blir for fragmentert og ad hoc-preget.

Paula Cliffords gjennomtenkning av det teologiske grunnlaget for kirkelig klimaengasjement finner jeg som lekperson veldig inspirerende. Jeg tror hun har rett i mye av det hun skriver, ikke minst når hun sier at kirken må samle seg og tale med én stemme.

Derfor argumenterer jeg i denne artikkelen for at *hovedmålet for kirkens klimaengasjement må være en effektiv, forpliktende og utviklingsvennlig klimaavtale. Dette målet bør være retningsgivende for hvordan klimaengasjement realiseres på alle ulike nivå i kirkelandskapet.*

KIRKEN GÅR INN I SIN TID

Den tysk-jødiske filosofen Hans Jonas peker på hvordan industrideknologien etablert i Vesten over de siste par hundre år har etablert en ny etisk dimensjon, idet den innebærer at hva vi gjør her og nå får overhengende konsekvenser for mennesker som lever på andre steder og til andre tider enn oss selv. Nærhetsetikk er ikke lenger tilstrekkelig. Nestekjærligheten må utvides og settes i system på en mer gjennomgripende måte, fordi de grunnleggende rammene for menneskelig samkvem med hverandre og naturen er forandret. Klimatrusselen er kanskje hovedeksempelet på en slik ny, etisk utfordring. Klimatrusselens eksistensielle alvor gjør det

viktigere enn noen sinne å både være kirke i samtiden og være en kirke som peker utover vår tid. Det voksende klimaengasjementet både i Den norske kirke og andre norske kirkesamfunn synliggjør at kirkene tar en ny etisk dimensjon alvorlig. Klimaengasjementet er et løfterikt uttrykk for at mange kirker går inn i sin tid og er seg bevisst den konteksten vi skal være kirke i.

Som Clifford er inne på er det to hovedstikkord for hva kirkens funksjon bør bestå i: Kirken skal bygge håp og skape handlekraft. Håp, fordi det kristne håpet er et håp om at livet vinner og fordi dette budskapet får fornyet aktualitet all den tid klimatrusselens alvor og omfang gjør det lett å gi opp. Handlekraft, fordi det kristne evangeliet er aktivt og myndiggjør mennesker til handling. Kirken må arbeide frem denne handlekraften, både ved selv å handle gjennom å sikre en mest mulig bærekraftig kirkelig virksomhet og samtidig holde mektige beslutningstakere ansvarlig for deres klimarelevante avgjørelser.

VÅRT HOVEDMÅL: EN EFFEKTIV, FORPLIKTENDE, UTVIKLINGSVENNLIG KLIMAAVTALE

Klimasaken er et spørsmål om rettferdighet, like mye som et spørsmål om miljø. Klimaendringene hører ikke fremtiden til, de rammer allerede nå våre søstre og brødre i Sør. Clifford gir en teologisk utlegning av dette, det empiriske grunnlaget for et slikt premiss er grundig, vitenskapelig dokumentert og i tillegg kan urfolk og fattigfolk jorden over gi bekreftende vitnesbyrd. De to neste årene, fram mot klimatoppmøtet i København, vil bli avgjørende for det internasjonale klimaregimet som skal etterfølge Kyotoprotokollen. Post København vil det være nødvendig med politisk press for å få avtalen gjennomført slik at klimagassutslippene går ned. Kirkens klimapolitiske hovedmål må

derfor altså være å få på plass en *effektiv, forpliktende, utviklingsvennlig klimaavtale*. Med effektiv mener jeg at avtalen må levere de nødvendige utslippsreduksjonene. Med forpliktende mener jeg en bindende internasjonal avtale, med effektive sanksjonsmuligheter for land som bryter avtalen. Med utviklingsvennlig mener jeg en avtale som innfrir retten til bærekraftig utvikling for fattige mennesker og land.

La meg kort utdype det siste: Vi må sikre at klimaproblemet blir løst på en måte som ikke umuliggjør en løsning på verdens fattigdomsproblem. Verdens to viktigste utfordringer, klimaendringer og global fattigdom, er begge akutte og krever umiddelbar handling. De har også delvis felles historisk opprinnelse. Den rikdommen vi nyter godt av i vår del av verden har blitt mulig på grunn av århundrers utbytting av andre deler av verden og klimaendringene kommer i all hovedsak som resultat av rike, vestlige lands utslipp. Men flere av løsningene som skisseres på klimaproblemet, for eksempel noen av modellene for en ny internasjonal klimaavtale eller noen grønne skattemodeller på forurensing, tar ikke høyde for fattigdomsproblemet. Tvert imot kan vi risikere at klimaproblemet blir løst på en måte som låser fattige land fast i dagens urettferdige verdensfordeling. Det vil være helt uholdbart dersom klimaproblemet blir "løst" på en sånn måte at fattige land ikke får anledning til utvikling, for eksempel fordi det blir for kostbart å betale grønne, internasjonale skatter eller fordi rike land tar patenter på klimavennlige teknologiløsninger.

Snarere enn å forsøke å løse klimaproblemet og fattigdomsproblemet hver for seg, bør man derfor arbeide for å løse dem samtidig. Det er dette som

må ligge i målet om en *effektiv, forpliktende, utviklingsvennlig klimaavtale*. Kirkens Nødhjelp og den britiske søsterorganisasjonen Christian Aid konkretiserer ytterligere hvordan dette kan skje i rapporten "Greenhouse Developments Rights. The Right to Development in a Climate Constrained World" (Rapporten fins i kortversjon på norsk og er tilgjengelig på kirkensnødhjelp.no). Her argumenteres det for en modell for en internasjonal klimaavtale som gjør løsningen på fattigdomsproblemet til selve kjernen i avtalen. Oversatt til politiske krav overfor norske myndigheter, innebærer dette at Norge må ta sin del av den internasjonale klimaregningen og samtidig bidra med finansiering av klimavennlig energi for utvikling samt tilpasningstiltak til klimaendringer i Sør.

Når jeg mener at arbeidet for en effektiv, forpliktende, utviklingsvennlig klimaavtale bør være kirkens klimapolitiske hovedmål ligger det i dette et ønske om en faktisk prioritering, slik at andre viktige klimapolitiske saker underordnes hovedmålet. Jeg ønsker meg at argumentasjon og utspill for andre klimapolitiske saker utarbeides slik at de alltid bygger opp under det viktigste – en klimaavtale som får ned klimagassutslippene og samtidig gjør det mulig å realisere retten til utvikling. Når Clifford etterlyser en kommunikasjonsstrategi for kirkens klimaengasjement, mener jeg denne blant annet må bestå av en gjennomarbeidet politisk retorikk der vi sikrer at det viktigste budskapet kommer frem.

For eksempel: Når kirken arbeider for andre politiske saker, som for eksempel vern av Barentshavet eller temabaserte investeringer i Statens Pensjonsfond Utland ("oljefondet"), bør en søke en strategisk tilnærming som også øker det politiske presset for en effektiv, forpliktende, utviklingsvennlig klimaavtale. Argumentasjonen

bør derfor bygges rundt det faktum at en effektiv, forpliktende utviklingsvennlig klimaavtale vil ha implikasjoner for hva Norge kan "tillate" seg å gjøre: slipper vi ut mer klimagasser er vi samtidig med på å frata fattige mennesker i Sør deres rett til utvikling.

Når det er sagt er jeg sterk tilhenger av at kirken engasjerer seg i spørsmål om norsk petroleumpolitikk. Vi er nødt til å minimere produksjon og forbruk av fossile brensel lenge før lagrene er tomme. Men norsk olje- og gassproduksjon er på mange måter et tabu i norsk klimadebatt. Den som krever stans eller utfasing av norsk oljeproduksjon blir latterliggjort som en useriøs eller urealistisk aktør. Den norske kirke fortjener anerkjennelse når den med kirkemøtevedtak om oljeproduksjon søker å gå foran og forsøker å bryte dette tabuet.

Betydningen av nettopp å fremme slike krav om utfasing av norsk petroleumsproduksjon innenfor en større strategi for en effektiv, forpliktende, utviklingsvennlig klimaavtale er imidlertid viktig å understreke: En eventuell stans i oljeproduksjonen må skje som ledd i gjennomføringen av en slik avtale. Dersom oljekranene ble stengt med det samme ville vi jo bidratt til at fattige, oljeimporterende land ble de mest skadelidende. Oljeprisen ville steget drastisk og fattige, oljeimporterende land ville måtte bruke enda flere midler på nødvendig olje i stedet for skole, helse eller annen velferd. Krav om kutt i norsk oljeproduksjon må derfor kombineres med argumentasjon for en effektiv, forpliktende, utviklingsvennlig klimaavtale.

TRE FORUTSETNINGER

Det er slik jeg ser det tre hovedforutsetninger som må innfris dersom kirkens klimaengasjement effektivt skal gi faktiske resultater for klima og fattigdomsbekjempelse. De to første

- Huset vårt er ødelagt og vi må bo hos venner. Men nå har vi i alle fall litt mat å ta med hjem, sier Nemi Lipi fra Harirampur-distriktet i Bangladesh. Og takker for nødrasjonen fra Kirkens Nødhjelp og CCDB. (Foto: Arne Grieg Riisnæs/Kirkens Nødhjelp)

nevner jeg helt kort, den tredje utdyper jeg.

Forutsetning 1: Grasrotforankring

For det første må klimaengasjementet grasrotforankres. Kirke-Norges søndagsskolelærere, eldretreffdeltakere, tensingere og andre vanlige kirkefolk må kjenne identitet til kirkens klimaengasjement. Arbeidet med grasrotforankring er godt i gang, det er jo også fra grasroten at mye av klimaarbeidet er initiert. Men arbeidet bør systematiseres bedre enn i dag, slik at det i mindre grad beror på lokale ildsjelers engasjement (dette ikke til forkleinelse for lokale ildsjeler – de gjør en kjempejobb og er nødvendige når vi skal lykkes i å forandre verden). Grønn kirkebok og Grønne menigheter er eksempler på redskaper for å få dette til. Jeg mener imidlertid at kirken også bør bli flinkere til å utvikle og bruke politiske handlingsalternativer lokalt, og aktivt påvirke politiske beslutninger samtidig som en søker å leve mest mulig klimavennlig.

Forutsetning 2: Eliteforankring

For det andre må klimavedtaket eliteforankres. Elitene i Kirke-Norge, det være seg biskopene, synodeformenn, pastorer, de sentralkirkelige råd eller professorene på kirkelige utdanningsinstitusjoner må alle skoles i klimasaken, klimateologi og klimapolitikk. Jeg ønsker meg

for eksempel mer teologisk og kontekstuell refleksjon: Hvilke bibelfortellinger oppleves som meningsfulle, håpsskapende og handlingskapende for oss i Nord i møte med truet liv og en urettferdig verden? I sine travle hverdager må kirkeeliten gi klimasaken forrang foran andre viktige saker. Dette er mange på elitenivå godt i gang med, men også her er arbeidet til en viss grad ildsjelpreget og vil nyte godt av større systematisering.

Klimaengasjementet må forstås og kjennes som en kristenplikt og en helt sentral del av kristen identitet, både på grasrot- og elitenivå. Både grasrotforankringen og eliteforankringen bør ha som mål å gi Kirke-Norge selvtillit på sitt eget klimaengasjement.

Forutsetning 3: Maktanalyse

I tillegg bør kirkens klimaengasjement gjennomføres av en mer grunnleggende maktanalyse enn det som i dag er tilfelle. Kirken kan ikke kjøre klimaendringene i møte med analytisk autopilot. Det er nemlig ikke sikkert at det er våre protestantiske, individorienterte og konfliktsky ryggmargsreflekser som gir de beste løsningene.

Kirkens klimaengasjement preges generelt av en harmonisk grunnforståelse, en harmonimodell,

som underkjenner at klimaproblemet opprettholdes fordi verdens mektige tjener på det. Det er disse kreftene, i oljeindustrien og i rike land, som må utfordres og forandres dersom klimaendringene skal unngås.

Harmonimodellen gjør at man i stedet for å legge strategier for hvordan kirken kan bidra til å oppnå resultater, støtter bra tiltak og viktige klimapolitiske saker litt i hytt og pine. For eksempel fremstår Den norske kirkes klimavedtak fra Kirkemøtet 2007 som en delvis ukoordinert listing av mange bra tiltak, uten noen klar prioritering av hvilken adressat som er viktigst, hvilke saker som er viktigst og hvordan det er mest effektivt å arbeide med dem.

Harmonimodellen bidrar også til at kirken ikke ser sin egen rolle klart, dvs hva som er kirkens eget maktpotensial og hvordan kirken anvender det mest effektivt. For å si det med et hjertesukk: Erik Solheims utfordring til kirkemøtet 07, som åpner hele kirkemøtevedtaket, irriterer meg. Solheim sier her: *"Vær en stemme i vår tid, som taler rett om de store spørsmål. Gi folk håp. Man menneskene til ydmykhet. Bruk deres store nettverk"*. Dette høres fint og flott ut. Men miljø- og utviklingsminister Erik Solheim besto på kirkemøtet 07 etter mitt skjønn ikke den grunnleggende politikertesten, den en kan bruke til å sile politikere med store ord fra politikere med evne til forandring. Testen er et enkelt spørsmål: Hva sier du, som jeg selv ikke kunne sagt? Det vil si, bruker politikeren sin posisjon og sin makt til faktisk å vise handlekraft utover hva vi vanlige innbyggere kan? Vedkjenner politikeren seg sin makt og vet å bruke den? I det sitatet som åpner hele klimavedtaket og som er gjengitt ovenfor har Solheim helt rett. Alt han sier er riktig og vi kan alle være enig i det. Men vi trenger ikke politikere til å inspirere oss. Vi trenger ikke politikere som inviterer folket til klimaløft eller vil ha kirken

med på klimadugnad. Vi trenger politikere som handler effektivt til klimaets beste. Jeg kan ikke se at Solheim i sin tale til kirkemøtet sa noe annet enn det vi vanlige borgere kunne sagt. Dét må vi faktisk kunne forvente av han. Kirkemøtet burde ha gjennomskuet han når han ikke levde opp til disse forventningene. I stedet lot kirkemøtet en minister åpne hele sitt vedtak. Dette er å mangle bevissthet om sin egen rolle og makt. Premieeksempel på harmonimodell!

Fordi harmonimodellen underkjenner at klimaproblemet er et maktspørsmål er mye av kirkens klimaengasjement preget av et individorientert arbeid for holdnings- og livsstilsendringer. På samme måte som Clifford er jeg enig i at kirken i større grad må legge sin tyngde inn i å få til samfunnsmessige endringer som monner, enn å feie for egen dør. Utsagn som *"Den viktigste prosessen for å bli Grønn Menighet eller Miljøfyrtårn, er den som skjer i den enkelte"* reflekterer en utilstrekkelig samfunnsmessig grunnforståelse som etter min mening fører til en for lite effektiv og for lite resultatorientert strategi i møte med klimaproblemets enorme dimensjoner. Harmonimodellen fører til en pietismens innadvendte strategi. Pietisme, med sitt fokus på enkeltmenneskets forsakelse og selvdisciplin, synes kanskje nærliggende som klimastrategi sett i lys av den rike del av verdens store overforbruk. Men en individorientert pietisme fungerer dårlig som den politiske strategien klimasaken fordrer, fordi det *"å begynne med seg selv"* blir et hinder for å komme videre til å kreve systematisk endring av hele vårt samfunns levesett. Det viktigste i klimasaken er nemlig *ikke* de prosessene som skjer i hver enkelts sinn eller i hver enkelt menighet, det er *ikke* enkeltmenneskers holdninger eller livsstilsvalg. Det viktigste er systemisk: Å få på plass et effektivt politisk rammeverk som sikrer at klimagassutslippene

går ned og at dette skjer på en måte som sikrer alle mennesker rett til utvikling. Dette betyr ikke at det er meningsløst å forsøke å leve miljøvennlig. Tvert imot, det er særdeles positivt. Men livsstilsendringer og holdningsendringer må ikke forstås som mål i seg selv, men strategiske verktøy for å få på plass politiske systemer som vil institusjonalisere en mer klimavennlig og mer rettferdig verden. Klimaproblemet er av slike voldsomme dimensjoner at det er liten mening i å kildesortere dersom det ikke er knyttet til et politisk arbeid for å flytte makt i klimavennlig retning på et mer overordnet og systematisk nivå. Å arbeide for slike politiske endringer er ikke farlig. Det er å si at "vi trenger hjelp" til å gjøre livene våre klimavennlige: Politiske systemer er nødvendige for å sikre at alle lever klimavennlig og rettferdig. Klimavedtakets formulering er her god: "Politiske myndigheter må iverksette nødvendige tiltak og kreve noe av oss alle".

Behovet for maktanalyse tydeliggjøres også gjennom Cliffords refleksjon. Skal vi ta hennes rettferdighetsperspektiv på alvor, er politisk maktanalyse en nødvendig konsekvens. For klimaproblemet er ikke primært et profetisk eller moralsk problem. Klimaproblemet er primært et politisk problem (idet det handler om maktfordeling og rettferdighet) som krever politiske løsninger.

For å oppsummere: Kirken, både lokalt og sentralt, må våge å være farlig for makthavere. Til dette ligger det å tåle latterliggjøring, umyndiggjøring og usynliggjøring. Dette er kanskje en mer uvant rolle for en statskirke, enn for mange av våre søsterkirker omkring i Norge og verden. Det er derfor grasrotforankring og eliteforankring er så viktig; det skal gi oss selvtillit på eget klimaengasjement.

INDIVID OG SYSTEM

- EN STRATEGISK DYNAMIKK?

Den norske kirke inviterer på bakgrunn av kirkemøtevedtaket 2007 Kirkens Nødhjelp og Norges Kristne Råd til en økumenisk storsatsing kalt "Bærekraft og skaperverk". Dette bør, slik det også er foreslått, være en anledning til å styrke kirkens klimaarbeid, ikke minst gjennom å koordinere og systematisere det.

Jeg mener også storsatsingens hovedhensikt bør være å få på plass en effektiv, forpliktende, utviklingsvennlig klimaavtale. "Bærekraft og skaperverk" bør ta mål av seg til nettopp å skape håp og handlekraft i forhold til dette politiske målet: Håp om at en slik internasjonal avtale faktisk er mulig å få til og handlekraft for å få fremdrift i arbeidet. Både håps- og handlekraftdimensjonen må forankres i kirkens grasrot og elite og arbeidet må bygge på en maktanalyse.

Det vil gjennom "Bærekraft og skaperverk" være mulig å lage en strategisk dynamikk mellom individnivå og systemnivå. Arbeidet for en effektiv, forpliktende og utviklingsvennlig klimaavtale kan styrkes direkte av at flere og flere menigheter blir grønne. Foreksempel: Hvis kirken selv forsøker å skru ned temperaturen eller reise med tog, må det skje koordinert med at vi sier til Jens Stoltenberg og Erik Solheim at de må arbeide for en effektiv, forpliktende, utviklingsvennlig klimaavtale. En kirkelig dugnad for å få ned vårt eget energiforbruk må skje som en aksjon med klar beskjed til politikerne: Vi gjør vår del av jobben – dere må gjøre deres.

For å få dette til må kirken bidra til å gjøre det mulig å arbeide med internasjonale, politiske spørsmål fra menighet og lokalsamfunn. Kirken må her bidra til å utvikle gode handlingsalternativer som bygger en bro for påvirkning fra

det lokale til det globale. Gjeldsslettekampanjen Jubilee 2000 er et eksempel på en kirkelig inspirert kampanje som klarte nettopp dette og som var avgjørende for å få på plass gjeldsletteløsninger for fattigeland. Klimasaken egner seg godt for et tilsvarende arbeid, fordi hvert enkelt lokalsamfunn og kommunestyre tar beslutninger som har direkte konsekvenser for globale klimaendringer. Faren er imidlertid at det globale rettferdssperspektivet drukner. Mens vi i gjeldskampanjen var vi nødt til å tenke stort i ambisjonsnivå og argumentasjon fordi beslutningstakerne var så langt borte, er utfordringen i klimasaken å beholde hovedfokuset på det globale hovedmålet, samtidig som vi også holder lokale beslutningstakere ansvarlig for klimaendringer. Hvis vi lykkes med dette, åpner det for en spennende fornyelse av kirkens diakoni i lokalsamfunnene, ved at menighetene utfordrer lokale myndigheter.

AVSLUTNING

I denne artikkelen har jeg argumentert for at en effektiv, forpliktende, utviklingsvennlig klimaavtale må være hovedmålet for kirkers klimaengasjement. Dette målet bør være retningsgivende for hvordan klimaengasjementet realiseres på alle ulike nivå i kirkelandskapet. Dette innebærer:

- At kirkens arbeid for en slik avtale realisert bør få førsteprioritet over andre viktige (klimapolitiske) saker. Kirkens klimapolitiske argumentasjon og kommunikasjonsarbeidet generelt bør spisses for å fronte denne prioriteringen
- At kirken lokalt og sentralt gir dette klimapolitiske arbeidet forrang foran individorienterte tiltak. I klartekst: I den grad det er noen konflikt, mener jeg fokus på holdningsendring for enklere livsstil bør

underordnes det klimapolitiske arbeidet. Dette fordi den klimapolitiske veien vil løse klimaproblemet raskere enn den individorienterte veien idet et klimavennlig system er en forutsetning for at hver enkelt fullt og helt skal kunne leve klimavennlig og rettferdig.

- At dette klimapolitiske hovedmålet også blir hovedmålet for "Bærekraft og Skaperverk". Den økumeniske storsatsingen må skape håp og handlekraft som gjør hovedmålet mulig. Jeg foreslår at kirkens arbeid med å gjøre sin egen virksomhet klimavennlig blir en aksjon for å nå hovedmålet, og at dette gjennomsyrrer aktivitetene på alle nivå.

I dagens politiske situasjon synes en effektiv, forpliktende, utviklingsvennlig klimaavtale langt unna. Men det er jo nettopp fordi vi er kirke at vi bør søke å sprengre grensene for den klimapolitiske debatten. Som kirke er vi ikke på samme måte som andre politiske aktører bundet av de institusjonelle rammene for politisk tenkning og handling. Vår lojalitet til Gud og vår egen samvittighet er viktigere enn vår lojalitet til staters politiske system. Vi har en profetisk røst som må utfordre på tvers av det som synes umiddelbart realistisk, på tvers av økonomiske fundamenter som synes for nødvendige til å kreve dem forandret.

Jeg ønsker kirker i Norge lykke til med videre klimaengasjement og jeg gleder meg til å være med på det. La oss gå i fred og tjene Herren i hellig uro.

En tidligere versjon av denne artikkelen står på trykk i Årbok for Den norske kirke 2007.

Spørsmål til samtale

Her er noen spørsmål som vi håper vil stimulere til samtale rundt de problemstillingene som er tatt opp i heftet:

PAULA CLIFFORD:

- Har kirken en profetisk stemme – og hvordan kan den i så fall brukes til å formidle sammenhengen mellom skaperverket, klimaendringer og fattigdom?
- Kan man snakke om klimaendringer som strukturell synd, slik Paula Clifford skriver om strukturell synd som "massive feilslutninger i det menneskelige samfunn"?

CHANDRAN PAUL MARTIN:

- Martin nevner de tre ø'ene i en ny måte tenke om teologi på, et såkalt "kosmisk paradigme": økologi, økonomi og økumenikk. På hvilken måte er den sammenheng mellom de tre ø'ene?
- Martin siterer Masao Takenaka som har skrevet boken "God is rice" der Gud forestilles som ris. Bønnen i Fadervår vil da lyde: "Gi oss i dag vår daglige ris". Er dette en god måte å beskrive Gud på? Hvilke konsekvenser får det i forhold til skaperverket, klimaendringer og fattigdom?

ATLE SOMMERFELDT:

- Sommerfeldt skriver at "den rette gudstjeneste" er derfor å tjene mennesket, og særlig de som lider i fattigdom, nød og undertrykkelse. Hvorfor/hvorfor ikke er dette "den rette gudstjeneste"?
- Sommerfeldt skriver at kirken i vesten har understrekets individets avgjørende og i noen tilfeller enerådende posisjon i samfunnsliv og kirker. Hva slags utfordringer står kirken overfor når vi skal finne handlingsalternativer mot klimaendringer og fattigdom? Er det i det hele tatt kirkens oppgave å finne handlingsalternativer?

JAN OLAV HENRIKSEN:

- Hvordan spiller kjærligheten og fellesskap en rolle i det å skape håp for fremtiden?
- I en tid hvor synd er et omstridt ord: hvordan snakker vi om kallet til anger, oppvåkning og endring av livsførsel? Hva innebærer bekjennelse og forsoning i lys av klimaendringene?

ROLITA MACHILA:

- Machila skriver om hull i skapelsesveven og behovet for å gjenoppdage respekten for naturen, med utgangspunkt i tradisjonelle afrikanske verdensbilder og "ubuntu"-filosofi. Hvilken kulturell og filosofisk arv har

vi som lærer oss respekt for naturen?

- Hvordan forholder vi oss som kirke i oljerike Norge til en tanke om "økologisk gjeld"?

TORE JOHNSEN:

- Johnsen etterspør en håpsteologi som ikke ensidig knyttes til menneskets vilje til å handle og står i fare for å reduseres til kristen aktivisme. Hvor finner vi forankring for kristen handling og håp?
- I økoteologi og urfolkstenkning er det naturlig å snakke om en "relasjonell teologi" som vil reetablere samhörighet mellom menneske og natur. Hva kan en slik relasjonell teologi bety i vår hverdag, hvordan kan vi reetablere samhörighet mellom menneske og natur?

TALE HUNGNES

- Hungnes ønsker seg mer kontekstuell teologisk refleksjon: Hvilke bibelfortellinger opplever du som meningsfulle, håpsskapende og handlingskapende i møte med klimaendringene?
- Hungnes skriver at vår lojalitet til Gud og vår samvittighet er viktigere enn vår lojalitet til staters politiske system. Hvorfor skal kirken bruke sin profetiske røst til å utfordre våre demokratisk valgte politikere i spørsmål om klimaendringen?

GENERELLE SPØRSMÅL:

- På hvilken måte kan vi si at vi har/ikke har bibelsk dekning for å si at klimaendringen har med vår tro å gjøre?
- Hvor mye bør Norge være villige til å bidra med i kampen mot fattigdom og klimaendringene?
- Bør vi som enkeltpersoner være villige til å betale mer for varer som øker CO2-utslippene, evt betale mer skatt for klimautslipp?
- På hvilken måte kan vi som enkeltpersoner være med å påvirke beslutningstakere? Gå inn på www.kirkensnodhjelp.no og se på handlingsalternativer (klikk på "Climate justice" eller se på "engasjer deg").
- Hvilken artikkel/hva i artiklene engasjerer deg mest?
- Hvilken artikkel/hva i artiklene provoserer deg mest?
- Er det riktig å si at si at fattige rammes hardere av klimaendringene?
- Hva kan din lokale menighet/kirke gjøre i kampen mot klimaendringene?
- Hva slags kilder kan vi bruke for å skape en teologi for den tiden og den situasjonen vi lever i?

Kirkens Nødhjelp er en frivillig og felleskirkelig humanitær organisasjon som baserer sitt arbeid på fem grunnleggende verdier: skaperverkets egenverdi, ukrenkelig menneskeverd, global rettferdighet, inkluderende fellesskap og næstekjærlighet. Kirkens Nødhjelp samarbeider med lokale organisasjoner for menneskers verdighet, likeverd og grunnleggende rettigheter, forankret i Guds kjærlighet til alle mennesker.

www.kirkensnodhjelp.no

E-post: nca-oslo@nca.no Telefon: 22 09 27 00 Fax: 22 09 27 20

Besøksadresse: Bernhard Getz' gate 3, 0165 Oslo

Postadresse: Postboks 7100 St. Olavs plass, 0130 Oslo

Giro: 1594 22 87248

ACT
International

Kirkens Nødhjelp er medlem av ACT
International (Action by Churches Together)

Global Info

CHRISTIAN COUNCIL OF NORWAY
NYE NORGES KRISTNE RÅD

KIRKENS NØDHJELP